

Оріон

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Олександра САВЧЕНКО
Ірина КРАСУЦЬКА

Літературне ЧИТАННЯ

Частина 2

КНИГА

ТВОРЧІСТЬ

ВІДКРИТТЯ

РАДІСТЬ СПІЛКУВАННЯ

ДОБРО

ДУМКА

МЕДІАТЕКСТ

ЛЮБОВ

ПЕРЕМОГА

ОСОБИСТІСТЬ

4

КЛАС

Створюємо
власні тексти

Читаємо
вдумливо
і з задоволенням

Пізнаємо
світ емоцій
і почуттів

Взаємодіємо,
мріємо, діємо
і любимо читати

Інсценізуємо
прочитане

Досліджуємо
й розуміємо різні
види текстів

Слухаємо
й обговорюємо
прочитане

МИ — СПРАВЖНІ ЧИТАЧІ

Шукаємо
й оцінюємо
інформацію,
користуємося нею
у життєвих
ситуаціях

Вільно
почуваємося
у світі
медіатекстів

Висловлюємо
власну думку

Олександра САВЧЕНКО
Ірина КРАСУЦЬКА

Літературне ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

УДК 811.161.2*кл4(075.2)
С13

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 27.01.2026 № 111)

**ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ.
ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО**

Відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко

Умовні позначення:

Звертаємо увагу.

Читаємо правильно.

Міркуємо і відповідаємо.

Досліджуємо текст.

Працюємо в парах.

Працюємо в групах.

Фантазуємо і створюємо.

Дізнаємося значення слів.

Граємо сценку, виставу.

Розвиваємо
техніку читання.

Здобуваємо інформацію
з різних джерел.

**Інтерактивний електронний додаток до підручника розміщено
на освітній платформі FAINO**

Електронний
додаток: реєстрація
<https://faino.school/>

Електронний додаток:
пряме посилання
<https://qr.orioncentr.com.ua/jSmttr>

ISBN 978-966-991-520-7
ISBN 978-966-991-519-1 (Ч. 2)

© О. Я. Савченко, І. В. Красуцька, 2026
© УОВЦ «Оріон», 2026

ЧИТАЄМО І ПИШАЄМОСЯ РІДНОЮ КРАЇНОЮ

Художники малюють картини фарбами, а письменники і письменниці створюють **образи** словами.

Ви прочитаєте твори про наш **рідний край**. Красу природи й людей змальовано так влучно й виразно, що ці картини не лише можна побачити у своїй уяві, а й відчутти ставлення авторів до зображеного.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- визначати настрої і почуття дійових осіб, образні вислови, які вжито, щоб змалювати побачене;
- досліджувати жанрові особливості творів;
- ділитися враженнями про прочитане, переказуючи твори;
- застосовувати прийоми роботи з дитячою книжкою;
- дізнаватися з «**Медіавіконця**», як правильно сприймати інформацію.

Володимир Сосюра

* * *

Як не любить той край,
де вперше ти побачив
солодкий дивний світ,
що ми звемо життям,
де вперше став ходять
і квіткою неначе
в його теплі зростав,
і усміхавсь квіткам!

- Про який край пише поет? Прочитай.
- Як ти вважаєш, поет запитує чи стверджує?
- З яким почуттям ти прочитаєш вірш? Поясни.
- Вивчи вірш напам'ять.

Видатна поетеса, наша сучасниця **Ліна КОСТЕНКО** оспівує красу рідного краю так сильно й натхненно, що її слова хочеться запам'ятати.

УСЕ МОЄ,
ВСЕ ЗВЕТЬСЯ УКРАЇНА

... Буває, часом сліпну від краси.
Спинюсь, не тямлю¹, що воно за диво, —
оці степи, це небо, ці ліси,
усе так гарно, чисто, незрадливо²,
усе як є — дорога, явори,
усе моє, все зветься Україна.
Така краса, висока і нетлінна³,
що хоч спинись і з Богом говори...

¹ Не тямлю — не розумію.

² Незрадливий — вірний, не здатний на зраду.

³ Нетлінна — тут: вічна.

- Перечитай вірш мовчки. Зверни увагу на вислови: «*сліпну від краси*», «*спинись і з Богом говори*», «*усе як є*», «*усе моє*», «*краса висока і нетлінна*».

Читаючи вголос, передай своє ставлення до змісту вірша. Які слова вимовиш із більшою силою голосу? Де буде найдовша пауза?

Поміркуйте разом. Які почуття автора до рідної землі передають згадані вище вислови?

Надія Кир'ян

ЄВША́Н

...Ця квіточка, про яку я зараз розповім, народжується не на землі, а в душі людини. Це почуття любові до рідної землі, до батьківщини. І розкривається воно від запаху чарівного зілля з непримітними суцвіттями. А зветься це зілля — євшан. Існує легенда, що людина, котра зовсім забула свою вітчизну, мову, звикла до чужини, вдихнувши полинового запаху євшану, згадує дитинство, маму, її колискові пісні. І тоді розуміє, що її сите і забезпечене життя на чужині нічого не варте. А збагнувши це, повертається додому.

Отака чарівна ця рослинка — квітка євшан.

- Прочитай мовчки. Розкажи, чим особлива ця квітка.
- Що найбільше запам'яталося з прочитаного? Поділися цим із однокласниками / однокласницями. А що нагадує про рідну домівку тобі?
- Вибери з тексту уривок, що тобі хотілося б вивчити напам'ять. Кому із рідних ти його розповів би / розповіла б?

Склади і запиши твір про свою улюблену рослину. Це буде твір-міркування, твір-опис чи твір-розповідь?

Іскря́ться, розпросте́р, терико́ни, невпи́нний.

Володимир Лучу́к

СКІЛЬКИ РІЧОК В УКРАЇНІ?

Угорі орли літають,
а внизу потоки грають.
Не відома горам тиша:
буйні води котить Тіса,
рине¹ Прут і Латорі́ця,
Черемоші два іскря́ться:
один — Білий, другий — Чорний,
кожен смілий та проворний...
Під Карпатами Дністе́р
тихе плесо розпростер,
як волошки, голубий
у Дністер впадає Стрий.
А по той бік гір чимдуж
поспішає долом Уж.
А над Ужем, кожен знає,
місто Ужгород зростає!
Крізь Донбас повз терикони²
мчить Доне́ць без перепони, —
шлях верстає гін³ за гоном,
щоб з'єднатись з тихим Доном.
Ось Дніпро біжить невпинний,
річка — символ України.
На зеленій на Десні
просто диво навесні.

¹ Рі́не — бурхливо тече.

² Терико́н — насип із порожньої породи біля шахти.

³ Гін — тут: частина шляху.

І на Вóрсклі у свічадо¹
полтавчанки зорять² радо.
України крайній пруг³
омива Західний Буг.

- Скільки річок згадано в тексті? Які ознаки кожної з них?
- Прочитай, у яких краях вони протікають.
- Читаючи, звертай увагу на межі речень і розділові знаки.
- Пригадай, хто така **Дана**. Поясни, чому багато річок мають схожі назви.

Будьте дослідниками і дослідницями! Чи є у вашій місцевості згадані у вірші річки? Розкажіть про річки свого рідного краю.

Досліджуємо текст

Неприка́яними, нинішньої, при́звід, чистіший.

Причина і наслідок

Василь Сухомлинський

НЕ ЗАБУВАЙ ПРО ДЖЕРЕЛО

Учитель питає: «Бачите, діти, ось цей спалений сонцем пустир у долині?»

— Бачимо, — відповідають діти.

— Тож послухайте бувальщину. Ось тут, на місці цього пустиря, багато років тому був глибокий ставок, аж до села, що розкинулось ген під горою. Можна було впливти човном на середину й веслувати аж до он тих дубів. Їх тоді там багато було, а тепер три лишилося, та й ті всихають... На березі верби росли. У лісі водились білки.

¹ Свіча́до — дзеркало.

² Зоря́ть — тут: дивляться.

³ Пруг — край чого-небудь.

То старовинне козацьке село. Викопали тут ставок запорожці після битви під Жовтими Водами. І поселились на його березі. Та стали помічати, що ставок мулом заносить. Зійшлися селяни на раду й ухвалили: кожен, хто скупався в ставку, мусить набрати відро мулу й винести аж туди, за балку, й висипати в поле.

Люди й дотримувались цієї ухвали. Над ставом, на вербових кілках, висіли дерев'яні відра. Для дорослих чоловіків — великі, для жінок, підлітків — менші, для дітей — маленькі. Тільки той, що був у матері на руках, не віддячував працею за радість і задоволення.

Ставок ставав чистіший і глибший. Та ось хтозна звідки приїхала в село сім'я — батько, мати, четверо синів і дві дочки. Усіх їх прозвали Неприкаяними. Поселились вони на околиці, недалеко від ставка. І дорослі й діти з весни до осені купалися в ставку, а за відра й не брались.

Спочатку людина кось незвертала на неї уваги. А потім стали помічати, що чимало підлітків так само роблять: купаються, а мулу не виносять.

Старі люди бралися повчати молодь: «Що ж ви робите?» А підлітки їм:

— Раз Неприкаяним можна, то й нам не гріх...

Лихий призвід — людям заохота. Багато підлітків, а потім і дорослих стали приходити купатися після смеркання, щоб ніхто не бачив...

Старі хитали головами, та вдіяти нічого не могли. Дерев'яні відра, що висіли на вербових кілках, розсохлися, розсипалися, а потім зникли.

Старий звичай забули.

Кожному думалось: «На мій вік вистачить». Та ставок мілів, перетворювався на болото, заростав бур'яном.

Настав час, коли вода тут затримувалась тільки весною. А потім і того не стало.

І ставок щез. Тільки спогад про нього зберігся.

Подумайте над цією бувальщиною, діти. Напившись води, не забувайте про джерело, з якого вона витікає.

- Прочитай мовчки. Підготуйся відповісти: яким був ставок у давнину, як селяни берегли його?

Поміркуйте разом. Чому і як щез ставок?

Робота в парях. Знайдіть слова, які передають **головну думку** твору. Як ви їх розумієте? Поставте одне одному запитання за прочитаним.

- Який зміст передає вислів «**лихий призвід — людям заохота**»? Як це виявляється в житті? Підготуйтеся переказати оповідання.

✦ Прочитай вірш Галини Кирпи.

МОВА МОЯ

Мова моя — мов ластівка,
летить горою, летить долом,
провіщає мені ясен-день.

Мова моя — немов Берегиня,
що на кожне своє дитятко
дихає і тремтить.

Мова моя — БУЛА! БУДЕ! А нині
я терни в стежках вибірую,
щоб їй було легше ходити...

Малюнок
Єлизавети
Крючок

- Поміркуйте разом.** Із чим поетеса порівнює рідну мову? Що означають ці порівняння? Яке ставлення до рідної мови вони утверджують?
- Що кожен / кожна з вас може зробити для того, щоб рідній мові «**було легше ходити**»?

Роздивися малюнок і придумай до нього назву.

МЕДІАВІКОНЦЕ: ЯК СТАТИ

ПОІНФОРМОВАНОЮ ЛЮДИНОЮ?

 Пригадай засоби інформації, якими ти користуєшся частіше за все. Які для тебе найважливіші? Якою ти уявляєш поінформовану людину? Розкажи.

**Важливі правила про те,
як бути поінформованою людиною**

Читаю уважно.

Читаю вдумливо.

Міркую над змістом.

Вивчаю й інші джерела.

Аналізую прочитане.

Перевіряю інформацію.

Висловлюю власну думку.

Порівнюю свою думку з думками інших.

Запам'ятай!

- ✓ Будь-яка інформація для чогось потрібна.
- ✓ Ось чому так важливо завжди замислюватись над прочитаним.
- ✓ Тільки читаючи уважно і вдумливо, стаєш поінформованою людиною й активним громадянином / активною громадянкою з власною думкою.

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ♦ У яких віршах зображено природу нашої країни? Хто їх написав / написала?
- ♦ Про які річки України ти дізнався / дізналася?
- ♦ З ким порівнює мову Галина Кирпа?

Розумію, можу пояснити...

- ♦ Який зміст назви вірша «Усе моє, все зветься Україна»?
- ♦ Яку силу має маленька квіточка **євшан**?
- ♦ Чому про глибокий ставок залишився тільки спогад?
- ♦ Чому Дніпро називають символом України?
- ♦ Яку людину можна вважати поінформованою?
- ♦ Чому слово **джерело** багатозначне?

Вмію...

- ♦ Розказати виразно вивчений напам'ять вірш або уривок прози (на вибір).
- ♦ Назвати нові слова, вислови, якими поповнилося моє мовлення.
- ♦ Пояснити значення одного з них. Навести ситуацію, коли його доречно вживати.
- ♦ Порівняти твори — близькі за змістом, різні за жанрами.

Виявляю ставлення, почуття...

- ♦ Які твори тобі найбільше запам'яталися? Чим саме?
- ♦ Твори якого автора чи авторки ти хочеш ще прочитати?
- ♦ Чому почуття любові до рідної країни висловлюється у творах про природу?

Роздивися «**Дороговказ нашої любові**» на початку розділу. Що б ти хотів / хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

ЧИТАЄМО І ЗАМИСЛЮЄМОСЯ НАД СТОРІНКАМИ КНИЖОК

Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка...

Ви вже добре знаєте ці імена, читали їхні твори.

Великий талант, відданість Україні, надзвичайна людяність цих особистостей дають нам право називати їх **титанами духу**, тими, які тримають культуру нашої країни, дають нам можливість рухатися вперед і вірити в майбутнє.

Їхня спадщина, їхні життя і долі — наш безцінний скарб. Його цінність у тому, що і сьогодні, через сотні років, їхні твори цікаві для нас, бо дають відповіді на питання, що турбують сучасних читачів і читачок.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- запам'ятовувати й осмислювати факти біографії письменників і письменниць;
- розвивати образне мислення;
- розуміти, які думки й почуття митців і мисткинь передають їхні твори;
- дізнаватися з **«Медіавіконця»** про особливості використання інформації з Вікіпедії.

(1814–1861)

В Україні є чимало музеїв, заповідників, видається багато книжок, присвячених його життю і творчості.

У Києві працює Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка Національної академії наук України, де зберігаються рукописи поета. Учені вивчають їх і готують до видання.

Роздивіться хмаринку слів «Тарас Шевченко». Яку нову інформацію ви отримали?

◆ **Роздивіться** репродукції картин сучасного українського художника **Олега Шупляка**. Поясніть, чому він вирішив зобразити Тараса Шевченка саме таким чином. **Обговоріть**.

 Кобзар

 Дух свободи

 «Реве та стогне Дніпр широкий...»

- ✦ Прочитай або прослухай оповідання. Підготуйся відповісти, чому цей твір має таку назву.

Тарас Шевченко

ПРО СЕБЕ

Село! О, скільки любих, чарівних споминів пробуджується в моєму старому серці при цьому милому слові! Село! І от стоїть переді мною наша вбога, стара біла хата з потемнілою солом'яною покрівлею і чорним димарем, і біля хати на причілку яблуня з червонобокими яблуками, а навколо яблуні квітник — улюбленець моєї незабутньої сестри, моєї терплячої, моєї ніжної няньки.

А біля воріт стоїть стара розлога верба з сухим верховіттям, а за вербою стоїть клуня, довкола клуні стоги жита, пшениці й усякого збіжжя; а за клунею по косогору піде вже сад. Та який сад! Бачив я на своїм віку таки чимало добрячих садів, от хоч би уманський і петергофський, але що то за сади! Шага¹ мідного не варті, як порівняєш з нашим прегарним садом: густим, темним, тихим, словом, — другого такого саду немає в цілому світі!

А за садом левада, а за левадою долина, а в долині тихий потічок ледве-ледве дзюрчить, оточений вербами та калиною і окутаний широколистими, темно-зеленими лопухами. В цьому потічку під навислими лопухами купається кубічний² білявий хлопчик, а викупавшись, перебігає він через долину та через леваду,

¹ *Шаг* — мідна монета. 2024 року Національний банк України (НБУ) ініціював зміну назви розмінних монет з «копійка» на «шаг».

² *Кубічний хлопчик* — тут: міценький.

вбігає в тінистий сад і падає під першою грушею або яблунею, і засинає справжнім непорушним сном.

Прокинувшись, він дивиться на гору супроти його, дивиться, думає і сам себе питає: «А що ж там за горою? Там мають бути залізні стовпи, що підпирають небо. А що якби піти та подивитись, як там вони його підпирають? Піду та подивлюся, воно ж недалеко».

Встав і, не міркуючи, пішов він через долину і леваду прямо на гору. І от виходить він за село, минув царину¹, перейшов за пів версти полем, а на полі стоїть невелика чорна могила. Він виліз на могилу, щоб з неї подивитися, чи далеко ще до тих залізних стовпів. Стоїть хлопець на могилі та дивиться навкруги: і по цей бік село, і по той бік село, і там із темних садів визирає церква з трьома банями, білою бляхою вкрита, і там теж визирає церква із темних садів і теж білою бляхою вкрита.

Хлопець задумався. «Ні, — думав він, — сьогодні вже пізно, не дійду я до тих залізних стовпів, нехай уже завтра вкупі з Катрею. Вона до череди корів пожене, а я піду до залізних стовпів, а сьогодні одурю Микиту (брата), скажу, що я бачив залізні стовпи, ті, що підпирають небо».

І він, скотившись, немов барильце, з могили, звівся на ноги і пішов, не озираючись, до чужого села. На його щастя, зустрілись йому чумаки і, зупинившись, спитали:

— А куди ти мандруєш, парубче?

— Додому.

— А де ж твоя домівка, небораче²?

¹ Цáрина — околиця, край села.

² Неборáк — людина, що викликає співчуття, бідолаха.

— В Кирилівці.

— Так чого ж ти йдеш в Моринці?

— Я не в Моринці, а в Кирилівку йду.

— А коли в Кирилівку, так сідай до мене на мажу¹, товаришу, ми тебе доведемо додому.

Посадили його на скриньку, що буває на передку чумацького воза, і дали йому батіг у руки; поганяє він собі волів, та й байдуже. Під'їжджаючи до села, побачив він на протилежній горі свою хату і весело гукнув:

— Онде, онде наша хата!

— А коли ти вже бачиш свою хату, — мовив хазяїн воза, — так іди собі з Богом!

Він взяв хлопця з воза, поставив його на землю і, обернувшись до товаришів, мовив:

— Нехай іде собі з Богом!

— Нехай іде собі з Богом! — промовили чумаки, і хлопець побіг собі з Богом у село.

Смеркалося вже надворі, коли я (бо оцей кубічний білявий хлопець був не хто інший, як смиренний автор цього журливого оповідання) підійшов до нашого перелазу. Дивлюся через перелаз на двір, а там, під хатою, на темно-зеленому оксамитовому спориші, всі наші сидять собі кружком та вечеряють. Тільки моя старша сестра і нянька Катерина не вечеряє, а стоїть собі біля дверей, підперши голову з-за перелазу. То вона гукнула: «Прийшов, прийшов!» — і, підбігши до мене, схопила мене на руки, понесла через двір і посадовила в кружок вечеряти, промовивши: «Сідай вечеряти, приبلудо!». Повечерявши, сестра повила мене спати і, поклавши на постіль, перехрестила, поцілувала і, усміхаючись, знову назвала мене приблудою.

 ¹ Мажá — чумацький віз.

Я довго не міг заснути; події минулого дня не давали мені спати; я ж все думав про залізні стовпи та про те, чи казати мені про них Катерині й Микиті, чи не казати.

Микита був разом із батьком в Одесі і вже там бачив оті стовпи. Як же я йому казатиму про них, коли я їх зовсім не бачив? Катерину можна б обдурити... та ні, не скажу їй нічого; і, подумавши ще трохи про залізні стовпи, я заснув.

- Хто, на твою думку, головний герой / героїня твору?
- Знайди уривки, у яких є описи села, саду, могили. А про що йдеться в роздумах малого оповідача?

Прочитай уголос уривок від слів «**Дивлюся через перелаз на двір...**» до слів «**Я довго не міг заснути...**».

Передай інтонацією ніжність, доброту, сердечність сестри поета Катерини. Про які особливості характеру малого Тараса свідчить цей випадок?

- Проглянь текст. Що переважає в ньому: описи чи роздуми автора? Спробуй пояснити чому.
- **Роздивись** репродукції картин, які мають однакові назви. Яку з них, на твою думку, можна вважати ілюстрацією до прочитаного оповідання?

Тарас Шевченко.
Чумаки

 Іван Айвазовський.
Чумаки

 Олександр Непоменко.
Чумаки

Тарас Шевченко

* * *

Вітер віє-повіває,
по полю гуляє,
на могилі кобзар сидить
та на кобзі грає.
Кругом його степ, як море
широке, синіє;
за могилою могила,
а там — тільки мріє.
Сивий ус, стару чуприну
вітер розвіває;
то приляже та послуха,
як кобзар співає.

- Які картини змальовано у вірші? Із чим поет порівнює степ?
- Як ти розумієш вислів «**а там — тільки мріє**»?
- Який настрій створює вірш?
- У якому темпі, з якою силою голосу його, на твою думку, краще прочитати?
- Вивчи вірш напам'ять.

* * *

Вітер з гаєм розмовляє,
шепче з осокою,
пливе човен по Дунаю
один за водою.
Пливе човен, води повен,
ніхто не спиняє,
кому спинить — рибалоньки
на світі немає.
Поплив човен в синє море,
а воно заграло,

погралися гори-хвилі —
і скіпок¹ не стало...

- Знайди та прочитай слова й вислови, які змальовують картини тиші й неспокою в природі.
- Підготуйся до виразного читання вірша: визнач його **настрій**, **темп читання** кожного речення. Які почуття потрібно передати **інтонацією**?

* * *

Реве та стогне Дніпр широкий,
сердитий вітер завива,
додолу верби гне високі,
горами хвилю підійма.

І блідий місяць на ту пору
із хмари де-де виглядав,
неначе човен в синім морі,
то виринав, то потопав.

Ще треті півні не співали,
ніхто ніде не гомонів,
сичі в гаю перекликались,
та ясен раз у раз скрипів.

Катерина Штанко.
«Реве та стогне
Дніпр широкий...»

- Прочитай вірш мовчки. Яку пору ночі описано у творі?
- Які картини постають за рядками кожної строфи вірша?

Підготуйся до виразного читання вірша: добери відповідну **інтонацію** і **темп читання** кожної строфи.

Роздивися репродукції картин-ілюстрацій до відомої поезії, що подані на сторінках цього розділу. Як різні митці зобразили грізні сили природи? Яка з них подобається тобі найбільше? Спробуй пояснити чому. За бажанням створи власну ілюстрацію до цього твору.

¹ Скіпка — невелика тонка пластинка, відколота від деревини.

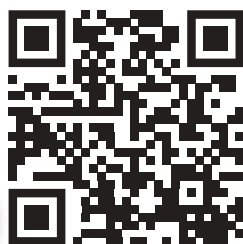
Микола Бурачек.
«Реве та стогне
Дніпр широкий...»

Федір Панко. «Реве та стогне Дніпр широкий...»

Чи знаєш ти, що цей вірш став народною піснею? Послухай її у виконанні Національного заслуженого академічного українського народного хору імені Г. Верьовки. Розкажи про свої враження і почуття.

<https://qr.orioncentr.com.ua/TP3o6>

- Вивчи вірш напам'ять.

Вислови свою думку. Ти маєш можливість сприйняти цей твір у його відображенні через різні види мистецтва. Що тобі сподобалося більше: читати, слухати, роздивлятися чи самому виконувати? Що об'єднує всі ці твори мистецтва?

ІВАН ФРАНКО

(1856–1916)

Іван Якович Франко народився 27 серпня 1856 року в селі Нагуєвичі, що поблизу Дрогобича на Галичині, у родині сільського коваля.

Батькова кузня була першою життєвою школою для малого хлопчика.

Саме від батька Івась почув перші казки, притчі, бувальщини. Від матері ж хлопчик перейняв любов до народної пісні.

Початкову освіту майбутній письменник здобув у сільській школі. Згодом, навчаючись у Дрогобицькій гімназії, він почав збирати народні пісні, казки, легенди й писати власні твори. Потім він навчався у Львівському університеті.

Для дітей Франко написав казки, оповідання: **«Коли ще звірі говорили»**, **«Лис Микита»**, **«Малий Мирон»**, **«Грицева шкільна наука»** та інші.

Іван Франко був не лише видатним письменником, а й ученим, перекладачем, громадським діячем. Він гаряче й невтомно боровся за кращу долю свого народу.

Відомі сучасні франкознавці Богдан і Наталя Тихолози сказали про нього так:

«Чому ми згадуємо цього дивовижного чоловіка, від часу народження якого вже минуло так багато літ? Відповідь проста: бо це Франко. Українець, що став генієм. Геній, що став Українцем...»

Багато цікавого й корисного про Івана Яковича Франка ви зможете дізнатися на цьому сайті, який має досить незвичну назву: **«Франко: наживо.»**.

Володимир
Слепченко.
Портрет
Івана Франка

<https://frankolive.wordpress.com>

♦ Прочитай вірші — картини природи.

**Сила
життя**

Іван Франко

* * *

Дивувалась зима:
чом це тають сніги,
чом льоди скресли всі
на широкій ріці?..
Дивувалась зима:
як посміли над сніг
проклюнутись квітки
запахущі, дрібні?
І динула на них
вітром з уст льодяних,
і пластом почала
сніг метати на них.
Похилились квітки,
посумніли, замклісь¹;
шуря-буря пройшла —
вони знов піднялись.
І найдужче над тим
дивувалась зима,
що на цвіт той дрібний
в неї сили нема.

- За допомогою яких слів поет змальовує зиму як живу істоту?
 - Як хотіла зима розправитися з першими весняними квітами? Чи вдалося це їй?
 - Простеж за текстом, як наростало здивування зими. Якою інтонацією краще передати її почуття?
- Які картини можна побачити за словами вірша? Намалюй власні ілюстрації (за бажанням).

¹ Замклісь — замкнулись, стулились.

Настрій

* * *

Дрімають села. Ясно ще
осіннє сонце сяє,
та холодом осіннім вже
в повітрі потягає.

Темно-зеленії садки
дрімають вже без плоду,
і тихо гріються хатки,
і верби гнуться в воду.

Ще ліс не стогне тим важким
осіннім довгим тоном,
і ще стрілою ластівка
звиваєсь над загоном.

- У якому темпі та з якою інтонацією треба, на твою думку, читати вірш? Чому?
- Які вислови вказують на те, що поет змальовує день ранньої осені? А яке слово підкреслює, що це останні погожі дні?
- Як ти розумієш вислови: «дрімають села», «садки дрімають», «тихо гріються хатки», «холодом осіннім потягає»?
- Вивчи вірш напам'ять.

Роздивіться сторінки з незвичайної книжки про Івана Яковича Франка — енциклопедії «**Франко: від А до Я**», укладеної **Богданом і Наталею Тихолозами**.

А як уявляєте цілісну людину ви? **Обговоріть**. За бажанням намалюйте свого «цілого чоловіка».

ЛЕСЯ УКРАЇНКА

(1871–1913)

Поетеса, справжнє ім'я та прізвище якої Лариса Петрівна Косач-Квітка, народилася 25 лютого 1871 року в місті Новограді-Волинському в родині Косачів.

Майбутня письменниця зростала серед мальовничих лісів і озер Волині. Вона була допитливою, веселою, любила співати, гратися з братом Михайликом, слухати народні пісні, казки.

У чотири роки Леся навчилася читати. Перший вірш «Надія» вона написала в дев'ять років і присвятила його своїй тьоті, яка відбувала заслання. За порадою мами — поетеси **Олени Пчілки** — вона його підписала як **Леся Українка**. Саме з таким ім'ям Лариса Косач стала згодом всесвітньо відомою письменницею.

Доля Лесі була нелегкою. Ще з дитинства їй довелося терпіти муки від невиліковної хвороби кісток, перенести кілька операцій. Та, незважаючи на всі випробування, вона написала багато творів, які ми й досі читаємо і цінуємо.

Софія Караффа-Корбут.
Портрет
Лесі Українки

Два настрої

Леся Українка

ДАВНЯ ВЕСНА

Була весна весела, щедра, мила,
промінням грала, сипала квітки,
вона летіла хутко, мов стокрила,
за нею вслід співучії пташки!

Все ожило, усе загомоніло —
зелений шум, веселая луна!

Співало все, сміялося, бриніло,
а я лежала хвора й самотна.

Я думала: «Весна для всіх настала,
дарунки всім несе вона, ясна.
Для мене тільки дару не придбала,
мене забула радісна весна».

Ні, не забула! У вікно до мене
заглянули від яблуні гілки,
замиготіло листячко зелене,
посипались білесенькі квітки.

Прилинув вітер, і в тісній хатині
він про весняну волю заспівав,
а з ним прилинули пісні пташині,
і любий гай свій відгук з ним прислав.

Моя душа ніколи не забуде
того дарунка, що весна дала:
весни такої не було й не буде,
як та була, що за вікном цвіла.

 Лариса Іванова.
Обкладинка
до збірки віршів
Лесі Українки

- Знайди в першій і другій строфах рядки, у яких говориться про весну як про живу істоту.
- Який дарунок принесла весна поетесі? Як про це сказано у вірші? Простеж за зміною почуттів героїні вірша. Чим вона викликана? Як це можна передати під час читання?

- Що сказано у вірші про пробудження природи (вітру, дерев, пташок)? Виразно прочитай ці рядки.
- Знайди у вірші слова, що римуються.
- Вислови свою думку. Чому про весну сказано, що вона **давня**?

Робота в групах. Роздивіться обкладинку книжки, що вийшла 2016 року у місті Ковелі до 145-річчя Лесі Українки. Чи подобається вона вам? Запропонуйте свої варіанти обкладинок до цієї поезії.

Цвірінькнув, чималенько, скрего́че, заскреготала, зогля́дівся, пта́ства, господа́рський.

**Позитивне
і негативне**

БІДА НАВЧИТЬ

Леся Українка

Був собі горобець. І був би він нічого собі горобчик, та тільки біда, що дурненький він був. Як вилупився з яйця, так з того часу нітрошки не порозумнів. Нічого він не тямив: ані гніздечка звити, ані зерна доброго знайти, — де сяде, так і засне; що на очі навернеться, те і з'їсть. Тільки й того, що завзятий був дуже, — є чого, нема чого, а він вже до бійки береться. Одного разу літав він зі своїм товаришем, теж молодим горобчиком, по дворі в одного господаря. Літали вони, гралися, по смітничку громадили¹ та й знайшли три конопляні зернятка. От наш горобчик і каже:

— Мої зернятка! Я знайшов!

А чужий і собі:

— Мої! Коли мої! Коли мої!

І почали битися. Та так б'ються, та так скубуться, аж догори скачуть, аж пір'я з них летить. Бились, бились, поки потомились; сіли один проти одного, надулись і сидять, та вже й забулись, за що була бійка. Коли згадали: а де ж зернятка? Зирк, аж зернят вже й нема! По дворі ходить курка з курчатами, квокче та промовляє:

— Дурні бились, а розумні поживились, дурні бились, а розумні поживились!

— Що ти кажеш? — питають горобці.

— Та то я дякую вам, що ви такі дурні! От поки ви здуру бились, то я зі своїми курчатами поснідала вашими зернятками! Що то сказано, як хто дурний!..

¹ Грома́дили — тут: греблися, порпалися.

Нікому було вас бити та вчити! Якби вас хто взяв у добру науку, то, може б, з вас птахи були!..

Чужий горобчик розсердився за таку мову.

— Вчи своїх дурних курчат розуму, а з мене й мого розуму досить! — підскаочив, тріпнув крильцем, цвірінкнув та й геть полетів. А наш горобчик зостався й замислився.

«А правда, — думав він, — краще бути розумним. От курка розумна, собі наїлася, а я мушу голодний сидіти».

Подумав, подумав та й почав просити курку:

— Навчіть мене розуму, пані матусю! Ви ж такі розумні!

— Е, ні! — каже курка. — Вибачай, серденько! Маю я й без тебе клопоту доволі, — он своїх діточок чималенько, поки-то всіх до ума довести! Шукай собі інших учителів! — та й пішла собі в курник.

• **Чи уважно ти читав / читала:** скільки зерняток знайшли горобчики?

• Хто сказав ці слова: **«Вибачай, серденько!»**?

* * *

Зостався горобчик сам.

— Ну що робить? Треба кого іншого питати, бо вже я таки не хочу без розуму жити! — і полетів у гай.

Прилетів у гай, коли бачить — сидить зозуля на калині та все: «Ку-ку! Ку-ку!» От він до неї:

— Тіточко, щояваспроситиму! Навчіть мене розуму! У вас же немає своїх дітей: а то курки просив, то вона каже, щовнеї так багато клопоту.

— А я тобі от що скажу, — відповіла зозуля, — як у мене свого клопоту нема, то чужого я й сама не хочу! От не мала б роботи, чужих дітей розуму вчити!

Се не моє діло! А от коли хочеш знати, скільки тобі літ жити, то се я можу тобі сказати.

— Аби ти була жива, а за мене не турбуйся! — відрізав горобець і полетів геть.

Полетів він геть, аж на болото, а там ходив бузько і жаб ловив. От підлетів горобчик до нього та й каже несміливо:

— Пане, навчіть мене розуму. Ви ж такі розумні...

— Що, що, що? — заклекотів бузько. — Тікай-но ти, поки живий! Я вашого брата!..

Горобчик мерщій від нього, ледве живий від страху.

Бачить він: сидить на ріллі ґава і сумує. От він до неї:

— Дядино¹, чого ви так зажурились?

— Сама не знаю, синочку, сама не знаю!

— Чи не можете, дядиночко, мене розуму навчити?

— Та ні, синочку, я й сама його не маю. А от коли ти вже так хочеш, то полети до сови: вона, кажуть, вельми розумна-розумна, то, може, вона тобі що порадить. А я до того розуму не дуже, Бог з ним!

— Прощавайте, дядино! — сказав горобчик.

— Щасливо!

Полетів горобчик питати, де сова сидить; сказали йому, що вона в сухому дубі в дуплі мешкає. От він туди, — бачить: справді, сидить сова в дуплі, тільки спить. Горобчик до неї:

— Пані! Чи ви спите? Пані! Пані!

Сова як кинеться, як затріпоче крилами:

— Га? Що? Хто? — кричить, витріщивши очі.

Горобчик і собі трошки злякався, а все-таки хоче свого дійти.

— Та се я, горобець...

¹ Дядина — тут: жінка (жінка дядька, батькового або материного брата).

— Горобець? Який горобець? Не бачу! Чого притирився¹? І яка вас лиха година по дневі носить? Осе напасть! І вдень не дадуть заснути...

І сова знов заснула. Горобчик не посмів її вдруге будити, сів собі на дубі та й почав ждати ночі. Ждав, ждав, — аж йому обридло. Коли се, як стало темніти, прокинулась сова та як заведе: «Гу-у-у! Гу-гу-гу-у-у...» Горобчик аж отерп зо страху: хотів уже втікати, та якось утримався. Вилізла сова з дупла, глянула на горобчика, а очі в неї світять! Страх та й годі!..

— Ти тут чого? — спитала.

— Та я, вибачайте, моя пані, ще зранку тут сиджу...

— І чого?

— Та чекаю, поки ви встанете...

— Та ж я встала! Ну, чого тобі треба? Чого стримиш?

— Я хотів би вас просити, вибачайте ласкаво, чи не могли б ви мене розуму навчити? Адже ви такі мудрі...

— Не на те я мудра, щоб дурнів розуму навчати! Хто дурнем вродився, той дурнем і згине. Тікай-но ти, а то я голо-одна! — гукнула сова та як засвітить очима...

Горобчик миттю як схопиться, полетів світ за очі, десь у гущавину заховався та там і проспав аж до самого ранку. Спить горобчик, та так міцно, коли се у нього над головою щось як заскрегоче: «Че-че-че!» Горобчик прокинувся, аж дивиться: сидить на сучку сорока-білобока та так скрегоче, аж очі заплющила.

— З ким ви, панянку, так розмовляєте? — спитав її горобець.

— А тобі що до того? Чи ба, який цікавий! А хоч би й з тобою!

¹ Приті́рився — прийшов, прилетів.

— Та я дуже радий, як зо мною. Я б вас просив, моя панно, щоб ви мене розуму навчили.

— А нащо тобі, мій молодчику, розум? Без розуму легше в світі жити та таки й веселіше! А ти, голубчику, ліпше красти вчися, от як я, то тоді й розуму не треба. З великого розуму не тяжко й з глузду зсунутись; ти ось поговори зо мною, то я тебе навчу, як і без розуму прожити... — і заскреготала сорока, та що далі, то все хутчіш та дрібніш...

— А бодай тобі заціпило, скреготухо! — крикнув горобчик. — Ото глушить! Цур тобі! — та скоріш від неї геть.

Сів собі горобчик на полі та й думає: «Де я того розуму навчуся? Скільки світу злітав, а щось небагато навчився, хіба вже воно так і зостанеться...» Зажурився він, поглядає сумно довкола, а по полю чорний крук ходить та так поважно.

«Ну, ще в сього поспитаю; се вже востаннє», — подумав горобчик.

— Навчіть мене розуму! — звернувся він просто до крука. — Я вже давно його шукаю, та ніяк не знайду.

— Розум, молодче, по дорозі не валяється, — мовив поважно крук, — не так-то його легко знайти! А я тобі от що скажу: поки біди не знатимеш, то й розуму не матимеш. От тобі моя наука. А тепер іди — мені ніколи.

- **Чи уважно ти читав / читала:** з ким спочатку зустрівся горобчик — із зозулею чи совою?
- Кого горобчик називав **дядиною**, а кого — **моя пані**?

* * *

Полетів горобчик, засмутився. «Що то мені така наука?» — гадає собі; однак більше ні в кого розуму не питав, — обридло вже. Посумував трохи, що мусить

без розуму жить, а потім і забув. Почав знову гуляти веселенько. Ні гадки йому¹.

І не зоглядівся горобчик, як і літечко минуло. На-стала осінь з вітрами холодними, з дощами дрібни-ми, а дедалі й сніжок став перепадати. Біда гороб-чикові — холод, голод! Вночі де не сяде, спати не може, так холодний вітер і пронизує; вдень їсти нічого, бо все зібрано в клуні, а якщо й знайде, то за сваркою втрачає. От і почав наш горобчик до розуму приходити — годі сваритися! Куди горобці летять, і він за ними; що вони знайдуть, то і він поживиться, та все без сварки, без бійки, то горобці його й не женуть від себе, — а перше то й близько не підпускали. Побачив горобчик, як інші пташки в теплих гніздечках сидять, почав він і собі при-дивлятись, як-то гнізда будуються. Почав він пір'ячко до пір'ячка збирати, соломку до соломки складати та гніздечко звивати. Так статкує наш горобчик, так дбає! Дедалі всі горобці почали його поважати; куди збе-руться на раду, то і його кличуть, він так уславився між ними своїм розумом.

Перезимував він зиму щасливо, а на весну вже став великим та мудрим горобцем; сидів він у гніздечку не сам, а з горобличкою, і четверо яєчок в гніздечку лежало.

Як виклюнулись гороб'ята, то горобцеві новий кло-піт — годувати діточок, та вкривати, та глядіти, та од хижого птаства боронити, — не до гуляння було! А вже що господарський був горобець, то було аж сусі-ди-горобці дивуються: «Які ви, пане сусідоньку, мудрі! І де ви того розуму навчилися?» — питають було його. А він тільки голівкою кивне. «Біда навчила!» — каже.

¹ Ні гадки йому — тут: ні про що не думає.

- Що змусило горобчика шукати розуму? Назви всіх, з ким мав розмову горобчик.
- Чому ніхто не зміг навчити його розуму? Якими рисами в казці наділено співрозмовників горобчика?
- Коли птахи почали поважати горобчика?

Робота в парах. Обміняйтесь міркуваннями, якою є **головна думка** казки.

- Підготуйтеся до читання казки в особах.
- Доберіть до слів **притирився**, **вельми**, **відрізав**, **заціпило** близькі за значенням.
- Визначте позитивні й негативні риси характеру головного персонажа казки.
- **Розгляньте** малюнки. Які епізоди казки вони ілюструють? Пронумеруйте правильну послідовність подій (**усно**).

- Складіть план казки і перекажіть за ним твір.
- Підготуйте за казкою виставу.

МЕДІАВІКОНЦЕ: Вікіпедія і вікіпедисти

👍 Прочитай текст про Вікіпедію. Яка інформація була для тебе новою?

Вікіпедія — загальнодоступна вільна багатомовна онлайн-енциклопедія. Назва утворена від слів **«вікі»** (технології для створення сайтів) та **«енциклопедія»**. Офіційне відкриття відбулося 2001 року. Будь-хто, в кого є доступ до читання Вікіпедії, також може редагувати майже всі її статті. Станом на січень 2024 року енциклопедія містила понад 62 млн статей, що написані волонтерами / волонтерками з усього світу. Учасників і учасниць Вікіпедії називають **вікіпедістами** / **вікіпедістками**. За обсягом відомостей і тематикою Вікіпедію вважають найповнішою енциклопедією, яку коли-небудь створювали за всю історію людства.

Чи часто ти користуєшся Вікіпедією?

Дізнайся більше про українську Вікіпедію. До речі, на 2025 рік вона посідала 14 місце у світі за кількістю статей.

Чи допомагає тобі Вікіпедія вивчати біографії письменників і письменниць?

Чи хотілося б тобі стати вікіпедистом / вікіпедисткою?

Як ти вважаєш, які знання й навички для цього потрібні? Про що б ти хотів / хотіла написати?

Поміркуйте разом і назвіть по три «плюси» й три «мінуси» використання Вікіпедії.

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Коли народився Тарас Шевченко? Де зберігаються його рукописи?
- ◆ Де, у якій родині народився Іван Франко? Як він навчався?
- ◆ Яким було дитинство Лесі Українки?

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Чому Тараса Шевченка називають Кобзарем українського народу?
- ◆ Чи можна вважати Івана Франка **«українцем, що став генієм»**?
- ◆ Чому в Лариси Косач псевдонім **Леся Українка**?
- ◆ Чому Леся Українка назвала свій вірш «Давня весна», а казку — «Біда навчить»?

Вмію...

- ◆ Виразно розказати напам'ять вивчений вірш (на вибір).
- ◆ Розповісти про своє ставлення до творчості великих українців.
- ◆ Назвати образні вислови з прочитаних поезій, які запам'яталися.
- ◆ Скласти план художнього твору.

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ *Що тебе вразило, здивувало в творах видатних особистостей?*
- ◆ *Які рядки з поезій стали для тебе особливо важливими, вразили красою, мудрістю?*
- ◆ *Що ще ти хотів би / хотіла б дізнатися про життя знаних українських письменників і письменниць?*

Роздивися **«Дороговказ розуміння творів видатних особистостей»** на початку розділу. Що б ти хотів / хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

ЧИТАЄМО І ВІДКРИВАЄМО СВІТ ЛІТЕРАТУРНИХ БАЙОК, КАЗОК І П'ЄС

У розділі ви прочитаєте **чарівні казки** українських і зарубіжних письменників і письменниць, у яких змальовано фантастичні пригоди й місця, дивовижні зустрічі.

Ознайомтеся також із **п'єсою-казкою**, **байкою**, що мають свої особливості в побудові тексту й читанні.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- визначати послідовність подій;
- знаходити зв'язки між подіями, почуттями та вчинками дійових осіб, між заголовком твору і його головною думкою;
- висловлювати власне ставлення до прочитаного;
- інсценізувати прочитане;
- визначати й пояснювати жанрові особливості творів;
- дізнаватися про сучасну форму реклами книжок, скориставшись інформацією з **«Медіавіконця»**.

Байки

Пригадай, що тобі відомо про **байки**. Чим вони відрізняються від інших творів художньої літератури? Що таке **мораль**? Яких байкарів ти знаєш?

✦ Що тобі відомо про видатного українського байкаря **Леоніда Глібова**? У якому сторіччі він жив?

Дитинство майбутнього байкаря минуло серед розкішної природи Полтавщини в селі Великий Поділ. Початкову освіту хлопчик здобув удома — його навчала матінка. Потім він навчався в Полтавській гімназії, а згодом — у Ніжинському ліцеї вищих наук.

Найбільша частина життя байкаря пройшла в Чернігові, де він багато і плідно працював. Тривалий час Леонід Іванович викладав географію, історію. Учні дуже любили свого вчителя, з повагою відгукувалися про нього, охоче заучували напам'ять байки. Цікаво, що серед його учнів був і Петро Косач, батько Лесі Українки. У родині Косачів знали напам'ять багато байок Глібова.

Твори для дітей письменник друкував найчастіше в журналі «Дзвінок» під псевдонімом Дідусь Кенар.

Сторінка журналу
«Дзвінок»

Твори байкаря ще за його життя «пішли» в народ: їх читали, переписували, вчили.

Ти вже знайомився / знайомилася з цими творами в попередніх класах.

Прочитай ще одну байку Дідуса Кенара.

Жалібненько, пшеніченьки, мерщій, добреє,
знічів'я.

ЗОЗУЛЯ Й ПІВЕНЬ

— Як ти співаєш, Півне, веселенько...

— А ти, Зозуленько, ти, зіронько моя,
виводиш гарно так і жалібненько,
що іноді аж плачу я...

Як тільки що почнеш співати,
не хочеться й пшениченьки клювати, —
біжиш в садок мерщій...

— Тебе я слухала б довіку, куме мій,
аби б хотів співати...

— А ти, голубонько, ти, кралечко моя,
поки співаєш на калині,
то й весело мені, і забуваю я
свою недобленьку, життя своє погане
та безталанне...

А тільки замовчиш або куди летиш, —
заниє серденько, неначе на чужині...

Іїстоньки — не їм, і питоньки — не п'ю,
та виглядаю все Зозуленьку мою.

Як гляну на тебе — така ти невеличка,
моя перепеличко, а голосочок-то який!

Тонесенький, милесенький такий...

Куди той соловей годиться?

— Спасибі, братику, за добрее слівце.
Як не кохать тебе за це?
І ти виспівуєш, неначе та жар-птиця;
і далєбі¹, що так, — пошлюся я на всіх. —
Де взявся Горобець, послухав трохи їх
та й каже: — Годі вам брехати
та одно другого знічев'я² вихваляти! —
Пурхнув — та й був такий.
За що ж, — хто-небудь попитає, —
Зозуля Півня вихваляє?
За те, що Півень годить їй
та потакати добре вміє:
рука, як кажуть, руку миє.

- Якими ти уявляєш Зозулю і Півня?
- Навчися виразно читати байку: передавай своє ставлення до персонажів твору, зверни увагу на розділові знаки, паузи.
- Роздивися малюнок. Який епізод зобразила художниця? Якими зображено дійових осіб?
- Поміркуй, чому назви птахів написано з великої літери.
- Які рядки є **мораллю** байки?
- Які слова звучать як прислів'я? Знайди в тексті байки рими.
- Вивчи байку напам'ять.

Підготуйте інсценізацію байки. Скільки буде учасників і учасниць? З якою інтонацією треба вимовляти слова Півня і Зозулі? А Горобця?

Поміркуйте разом. Чому байки, написані багато років тому, цікаво читати і сьогодні?

Склади байку з подібною мораллю, але на сучасний сюжет. Розкажи її друзям і рідним.

¹ Далєбі — справді, правду кажучи.

² Знічев'я — тут: без причини.

- ✦ Прочитай байку молодого українського письменника **Олександра Лук'яненка**. Як ти думаєш, про що в ній ідеться?

ГРАД НА ВІНОГРАД

Наливними гронами серед різьбленого листа пишався Виноград, вигойдував свій рясноплід у золотому промінні сонця. Коли раптом заступила небо лиховісна чорна хмара, згубою крижаною вдарив з неї Град. «Кінець Винограду, сікачем посічу на січку!» — сичав люто, й падала долі збита ягода, облітав зігнутий зелен-лист.

Геть обчухраний, позбавлений своєї краси та слави Виноград не зрадів навіть сонцю, що скоро знову запанувало у високості. Здавалось, усе втрачено, за чого ще йому жити? І він би, напевне, всох, якби не почув тихого шепоту з підґрунтя: **«Дивак, у тебе ж лишилося найголовніше. Нема-бо в світі такого Граду, що побив би Коріння»**.

• Зверни увагу на виділені речення. Яку думку вони передають?

- Чи погоджуєшся ти з мораллю цієї байки?
- Розкажи про свої міркування рідним.

Склади байку за макрофотографіями **Олександра Чорного**.

- ✦ Прочитай. Як ти думаєш, у чому буде особливість цього оповідання?

Борис Комар

ПШОНЯНА КАША

Оповідання-притча¹

Зустрілося в путі п'ятеро подорожніх. Від голоду їм животи до спини попрягувало, а їсти нічого. Шлях був довгий, кінчилися всі припаси.

— У мене залишилася тільки торбинка пшоно, — міркував уголос один. — Аби це горщик та вода, та вогонь, та сіль, можна б добрячу кашу зварити.

— У мене є горщик, — мовив другий.

— А в мене — вода.

— А в мене — вогонь.

— А в мене — сіль...

Зраділи подорожні, мерщій давай витягувати з клунків, що в кого було.

Але той, у кого залишилося пшоно (він був дуже скупий), сказав:

— Всі ви знаєте, що пшоно найважливіше, без нього й каші не буде. Тому мені належить більше каші, ніж кожному з вас.

— І без горщика каші не буде, — мовив другий подорожній.

— І без води, — сказав третій.

— І без вогню.

— І без солі...

Засперечалися вони, але так ні до чого й не домовилися через того скупого.

¹ Притча — оповідання, яке у прихованій формі містить повчання.

Ідуть насурм'юнені¹, а їсти все дужче й дужче хочеться.

Тоді скупий звернувся до того, в кого був горщик:
— Давай удвох приготуємо кашу — моє пшоно, а твій горщик, удвох з'їмо.

Подумав-подумай той. Не хотілося йому згоджуватися, але ж голод — не свій брат, довелося погодитися.

Висипали вони пшоно в горщик і що вже тільки не робили з ним — і терли, і кописткою² вимішувати, а каші так і не вийшло.

— Мабуть, без води не обійдемося, — сказав подорожній, у якого був горщик.

Хоч і не хотілося скупому ділити кашу на трьох, однак поступився — всякого вижене голод на холод.

Запросили вони третього, залили пшоно водою. Довгенько мокло воно, у пазухах горщика гріли, на сонці виставляли, потім покуштували — ні те ні се, і на страву зовсім не схоже.

Порадилися, подумали й вирішили, що не обійтися їм без вогню.

І ось каша вже на вогні. Клекотить, булькає, аж бризки вилітають з горщика, та ще більший голод наганяє.

Не дочекалися навіть, коли звариться, накинулися на неї з ложками. І хоча ото й мовиться, що голодному й опеньки — м'ясо, та тільки чомусь не стали вони їсти тієї каші. Один покуштував і скривився, другий, третій... І лише той, у якого було пшоно, почав жувати. Пожував-пожував та й собі сплюнув.

— Чи не казав я: не буде каші без солі, — посміхнувся п'ятий подорожній.

¹ Насурм'юнені — насуплені, невдоволені.

² Копистка — вузька дерев'яна лопатка.

Посолив кашу й поставив на вогонь доварюватися.
А коли вона була готова, посідали всі колом біля
горщика та й поїли...

- Чи могли подорожні зварити кашу?
- Як міркував і діяв скупий? Кому і що він пропонував?
- Чому каша ніяк не виходила?
- Чому четверо подорожніх не могли їсти звареної каші?
- Чим закінчилася ця історія?
- Чого вчить оповідання-притча?
- Знайди у тексті й поясни образні вислови про відчуття голоду. Чи можна їх назвати прислів'ями?

Розіграйте притчу в особах. Слова кожного героя читайте так, щоб передати його вдачу.

Запрошуємо вас взяти участь в культурно-мистецькому проєкті «Байки UA». Уперше в Україні байки Глібова звучали у новому форматі: дитячими голосами, з оригінальним саундом і звукошумовими ефектами! VESELKA TV за підтримки Українського культурного фонду реалізовує сучасний інноваційний культурно-мистецький проєкт **«Байки UA: діти для дітей»**, метою якого є створення якісних дитячих українських аудіокнижок.

<https://qr.orioncentr.com.ua/yelhT>

Літературні казки

- Пригадай, чим **літературна** казка відрізняється від **народної**.
- Про що тобі подобається читати казки? Назви своїх улюблених казкарів і казкарок.

Джозеф Редьярд КІПЛІНГ

(1865—1936)

Видатний англійський письменник; народився в родині художника, провів дитинство в Індії.

Він написав багато книжок про мальовничу природу Індії. У його творах розкривається чарівний світ незайманих джунглів, прославляються мужність, відвага, дружба людей і тварин.

Кіплінг багато мандрував світом. Він відвідав Японію, Південну Африку, Америку... Його спостережливість, фантазія, виняткова допитливість сприяли появі книжок, якими захоплюються діти і дорослі. Наприклад, про Кішку, що гуляла, як сама собі знала, відважного мангуста Рікі-Тікі-Таві.

Особливо прославили письменника дві «**Книги джунглів**». До них входить і казка про пригоди хлопчика Мауглі, який малим беззахисним хлоп'ям потрапив у джунглі і став членом вовчої зграї. Чи знайома тобі ця казка?

Акела — ватажок вовчої зграї — постарів і одного разу промахнувся на полюванні. За законом зграї він має померти. Про те, що трапилося далі, розповідається в уривку із цієї книжки.

Задовольніла, недобітками, зухвальство, візьметься, ненавидять, дитинчати, принаймні, милосердніший, висолопивши, підніжжя.

МАУГЛІ ЙДЕ ДО ЛЮДЕЙ

Весь цей день Мауглі сидів у печері, підтримуючи вогонь. Він стромляв у нього сухі гілки, щоб подивитись, як вони спалахують. Потім знайшов гілку, яка цілком задовольнила його. Ввечері, коли прийшов шакал Табакі й досить грубо переказав, що його чекають на Скелі Ради, він зайшовся реготом. Переляканий Табакі дременув геть. Після цього Мауглі, все ще сміючись, пішов на раду.

Акела, Самотній Вовк, лежав коло своєї скелі, і це свідчило, що місце Батажка Зграї лишається вільним. Тигр Шер-Хан, оточений вовками, охочими поживитися його недоїтками, походжав тут же і вислуховував безсоромні лестощі. Багіра лежала поруч із Мауглі, який тримав горщик із вогнем у себе між колінами. Коли всі зібрались, Шер-Хан заговорив перший, — зухвальство, на яке він би не наважився, коли Акела був у розквіті сил і років.

— Він не має права, — прошепотіла пантера Багіра.
— Скажи йому це! Він собачий син! Він злякається!

Мауглі скочив на ноги.

— Вільне плем'я! — вигукнув він. — Хіба Шер-Хан керує нашою Зграєю? Яке діло тигрові до наших справ?

— Місце Батажка Зграї вільне, і мене запросили говорити... — почав Шер-Хан.

— Хто? — спитав Мауглі. — Хіба ми всі шакали, що будемо підлизуватися до цього вбивці людської худоби? Провід над Зграєю належить самій Зграї.

Знялось багатоголосе виття:

— Мовчи ти, Людське щеня!

— Хай він говорить. Він дотримувався нашого Закону!

І нарешті старійшини Зграї прогрімili:

— Хай говорить Мертвий Вовк!

Акела насилу підвів свою стару голову.

— Вільне плем'я, а також ви, Шер-Ханові шакали! Дванадцять років я водив вас на лови і з ловів, і за цей час ніхто з вас не потрапив у пастку, нікого з вас не покалічено. Тепер я не вбив свою здобич. Ви знаєте, що проти мене була таємна змова. Ви знаєте, що мені запропонували кинутись на незагнаного оленя для того, щоб показати мою неміч. Це було хитро підстроєно. Тепер ви маєте право убити мене тут, на Скелі Ради. А тому я питаю: хто візьметься покінчити із Самотнім Вовком? Бо за Законом Джунглів я маю право вимагати, щоб ви підходили поодиноці.

Запанувала тиха мовчанка, бо ніхто з вовків не наважувався битись з Акелою на смерть.

Тоді Шер-Хан проревів:

— Ба! Навіщо нам здався цей беззубий дурень! Він засуджений на смерть! А от Людське дитинча зажилося на світі. Вільне Плем'я, то моя здобич із самого початку. Віддайте його мені.

Більша частина Зграї заволала:

— Людина! Людина! Що спільного між нами і Людиною? Нехай іде до своїх!

— І підбурить проти нас усіх селян? — заревів Шер-Хан. — Ні, віддайте його мені! Він — Людина, і ніхто з вас не може подивитися йому в очі!

Акела знову підвів голову і промовив:

— Він їв нашу їжу. Він спав разом з нами. Він загав для нас дичину. Він ніколи не порушував жодного слова із Закону Джунглів...

— Він брат нам в усьому, за винятком крові, — провадив Акела, — а ви хочете його вбити! Так, я бачу, що справді зажився на світі. Дехто з вас почав їсти людську худобу, а про інших я чув, що з намови Шер-Хана вони ходять ночами викрадати дітей з порогів селянських хатин. Отож я бачу, ви — нікчемні боягузи, і звертаюся до боягузів. Щоправда, я повинен умерти, і життя моє тепер нічого не варте, інакше я запропонував би його за життя Людського дитинчати. Але щоб зберегти честь нашої Зграї — дрібниця, про яку ви зовсім забули, лишившись без ватажка! — я обіцяю, що коли ви дозволите Людському дитинчати вільно піти до своїх, то я вас жодним зубом не займу, коли настане мій час умирати. Я помру без бою! Це збереже для Зграї життя принаймні трьох. Більше я нічого не можу зробити. Отже, якщо ви хочете, я можу звільнити вас від ганьби вбивати брата, який ніякої провини перед вами не має, брата, що був прийнятий до Зграї і за якого внесено викуп на підставі Закону Джунглів!..

— Він — Людина — Людина — Людина!.. — сердито гарчала Згряя, і більша частина вовків почала скупчуватись навколо Шер-Хана, який уже вимахував хвостом.

— Тепер уся справа в твоїх руках, — промовила Багіра, звертаючись до Мауглі. — Нічого не вдієш, треба битися.

Мауглі підвівся, тримаючи горщик з вогнем у руках. Потім він потягнувся і позіхнув усій Раді просто

в обличчя. Він був у нестямі від злості та горя, бо вовки ще ніколи не показували йому, як вони його ненавидять.

— Гей ви, слухайте! — закричав він. — Досить уже цієї собачої гавкотні! Сьогодні ви так часто мене називали Людиною (хоч з вами я залишився б вовком до кінця днів своїх), що я відчуваю справедливість ваших слів. Тому я вже не називаю вас своїми братами, а собаками, як личить Людині. Про те, що ви зробили й чого не зробите, не вам говорити! Це вже вирішуватиму я. А щоб ви краще зрозуміли, в чім річ, я, Людина, приніс сюди трохи Червоної Квітки, якої ви, собаки, боїтесь!

Мауглі встромив суху гілку в полум'я і, коли вона зайнялась та затріщала, почав вимахувати нею над головою в колі вовків, що тремтіли зі страху.

— Гаразд! — промовив Мауглі, обводячи їх поглядом, — я бачу, що ви — собаки! Я піду од вас до свого племені — коли то справді моє плем'я. Джунглі закриті для мене, і я мушу забувати вашу мову й ваше товариство; але я буду милосердніший за вас. Я був ваш брат в усьому, за винятком крові, і я обіцяю, що коли стану Людиною серед людей, то не зраджу вас перед ними, як ви зрадили мене! — Він стусонув ногою горщик, і від нього в усі боки полетіли іскри. — Ніякої бійки між нами, членами Зграї, не буде. Але я мушу віддати свій борг перед тим, як піти звідси.

Мауглі подався до того місця, де, тупо кліпаючи на вогонь очима, сидів Шер-Хан, вхопив його за підборіддя. Багіра про всяк випадок пішла слідом на ним.

— Встань, собако! — закричав Мауглі. — Встань, коли говорить Людина, інакше я спалю тобі шкуру!

Шер-Хан щільно прищулив вуха й заплющив очі, бо палаюча гілка була вже дуже близько.

— Цей різник нахвалявся вбити мене на Раді, тому що не вбив мене, коли я був малям! Але ось як ми, люди, караємо собак!

Мауглі бив Шер-Хана по голові гілкою, а тигр, пройнятий смертельним жахом, жалібно вищав і скиглив.

— Тьху! Обсмалена кішко Джунглів, іди тепер! Але пам'ятай, що коли я знову прийду на Скелю Ради — як приходить Людина, — то шкура Шер-Хана буде у мене на голові! І останнє: Акела може жити вільно, як хоче. Ви не посмієте вбити його, бо на те нема моєї волі! І здається мені, що вам тут нічого більше сидіти, висолопивши язика, немовби ви справді щось путнє, а не собаки, яких я проганяю, — ось так! Геть!

Кінець гілки яскраво палав, Мауглі почав розмахувати нею праворуч і ліворуч, і вовки з вищанням кинулися геть, тікаючи від іскор, що палили їм хутро. Лишилися тільки Акела, Багіра та ще з десяток вовків, що були прихильні до Мауглі.

І тут раптом Мауглі відчув, що в грудях у нього почало щеміти, як досі ніколи не щеміло: дихання йому перехопило, він почав схлипувати, і по його обличчю побігли сльози.

— Що це? Що це? — питав він. — Мені не хочеться кидати Джунглів, і я не розумію, що зі мною коїться. Чи не вмираю я часом, Багіро?

— Ні, Братику. Це тільки сльози, які бувають у людей, — відповіла Багіра. — Тепер я знаю, що ти — Людина і вже не дитинча. Віднині Джунглі справді закриті для тебе. Хай вони ллються, Мауглі. Це тільки сльози.

Мауглі сидів і плакав, і серце в нього наче розривалося; адже до цього часу він ще ніколи не плакав.

— Ну, — промовив він нарешті, — я йду до людей. Але спочатку я повинен попрощатися з Матір'ю! — І він пішов до печери, де вона жила з Батьком Вовком, і знову плакав, притиснувшись до кошлатих грудей, а четверо вовченят жалібно славували.

— Ви не забудете мене? — спитав Мауглі.

— Ніколи, поки здужаємо ходити по сліду, — відповіли вовченята. — Коли станеш Людиною, приходь до підніжжя гори, і ми будемо з тобою розмовляти; ночами ми будемо бігати на зоряні поля і там гратимемося з тобою.

...Почало світати, коли Мауглі самотньо сховався з гори до невідомих створінь, які звуться людьми...

(Переклад з англійської Леоніда Солонька)

• Сподобалась тобі казка? Що тебе в ній вразило і схвилювало?

Попрацюйте разом! Пригадайте, як Мауглі став членом вовчої Зграї, чому Шер-Хан його ненавидів.

- Які дійові особи є в цій казці? На які групи ви їх розподілили?
- Прочитайте, що найперше побачив Мауглі біля Скелі Ради. Про що це свідчило?
- Чому Акелу назвали Мертвим Вовком? Прочитайте першу промову Самотнього Вовка. Як він захищав Мауглі? Які докази він наводив?
- Доведіть, що Мауглі був сильним і кмітливим.
- Поміркуйте, чому хлопчик заплакав.
- Знайдіть у тексті **зачин**, **основну частину**, **кінцівку**.
- Складіть вдома план і стислий переказ за прочитаним.
- ♦ Радимо вам прочитати й інші оповідання з «Книги джунглів».

Далі ви прочитаєте казку, яку написала наша дивовижна сучасниця — неймовірна художниця **Катерина ШТАНКО**. Вона народилася 1951 року в Сімферополі в родині вчених і все життя оформлює книжки, малює марки, створює красу: ілюструє твори українського письменства. А згодом і сама почала писати казки.

**Любові забагато
не буває...**

Катерина Штанко

КАЗКА ПРО СТРИТЕННЯ

Біла-біла поморозь на рогах північного оленя... пухнасті білі зайці... величезні лапаті сніжинки, як блюдця, як миски, як колеса, як... Кап... кап... кап... кап... кап...

— Що це?! — зойкнула пані Зима, прокидаючись.

Її крихкі окуляри з прозорого синього льоду зісковзнули з носа, впали на гладеньку холодну підлогу й бризнули на всі боки гострими скалками. Кап... кап... кап...

— Та звідки це? — обурилася господиня й поглянула вгору.

Там на ясно-синіх заціпках висіли лютневі хмари. З однієї крапало!

— Он як, — тяжко зітхнула пані Зима. — Знову дірка! Які ж вони були білі, пухкенькі, новенькі в грудні... А тепер — нема на що й подивитися.

Поблизу щось почало підозріло потріскувати.

— Ой! — здригнулася пані Зима. — Проґавила! Знову! Ну ось, тепер лютнева завірюха геть зіпсована!

Вона помішала срібною ложкою в казані, над яким курився холодний дим, і засмучено похитала головою.

— З одного боку ця заметіль перемерзла — ого, яка колюча!

А з іншого — підтанула. Та й колір вийшов якийсь жовтуватий, бляклий! Пхе! Та що вже вдієш... — І вона вихлюпнула казан за вікно.

Там одразу загуло й сухо, наче маленькими голками, застукотіло в шибку.

Аж раптом до шуму зіпсованої завірюхи додалося ще стукання, проте трохи гучніше. Ніби хтось дзьобав крижане скло.

— А хто це там бешкетує? — непривітно буркнула пані Зима й відчинила квартиру.

До кухні миттю пурхнув великий снігур із зеленим листочком у дзьобі. Він стрибнув на стіл, струснув колючу паморозь, випнув кругле малинове черевце і протуркотів:

— Якось сьогодні у вас, пані господине, погода не дуже... Може, до тієї завірюхи чогось м'якшого додати? Наприклад, лапатога снігопаду?

Птах із надією поглянув на великі прозорі слоїки, де зберігалися зимові припаси.

Пані Зима й собі сердито зиркнула на шафку:

— Хіба ти не бачиш? Усе майже закінчилося. Одна-дві заметілі — й край. Навіть не знаю, чим буду сезон закінчувати.

Снігур із прикрістю клацнув дзьобом і посунув зелений листочок до господині.

— Оце вам лист. Від НЕЇ. Прошу!

Пані Зима квапливо відсмикнула руку від зеленої плями й обурено вигукнула:

— Уже? Ні! Не може бути, ще рано! Ще не час! Це нечуване нахабство!

У мене така важка робота, та й ту як годиться закінчити не дадуть!

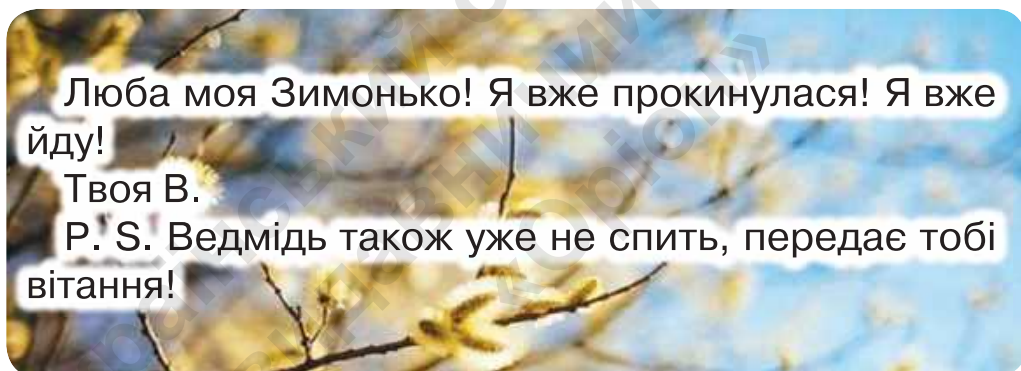
Я відмовляюся приймати цього листа! — і пані Зима рішуче змела листочок зі столу на підлогу.

— Пані, схаменіться, сьогодні вже Стрітєння! — зойкнув снігур.

Птах пурхнув униз, схопив дзьобом листок і знову поклав його на стіл. Пані Зима недовіжливо подивилася на великий годинник на стіні, єдина стрілка якого вказувала на велику літеру С, зітхнула і розправила листок долонею.

— Ох, який же він зелений, аж в очах мерехтить! У цієї бідолахи завжди були проблеми зі смаком. Відчуваю, що від цього зеленого блимання у мене неодмінно почнеться мігрень.

А в листі було написано ось що:

— Вона вже йде! Ой, лишенько, а в мене ж такий безлад! — захвилювалася пані Зима. — І на спідниці знов дірка! От казала ж я пані Осені, що вона плете не надто тонкі мережива. Ану, Снігуре, затягни мені нитку в голку, бо я без окулярів не бачу. А ще позамітай із підлоги ці скалки. Віник отам, у кутку.

Поки птах старанно виконував прохання господині, Зима узялася лагодити спідницю.

Аж раптом снігова заметіль надворі почала вщухати, за вікном закрапало й задзюркотіло.

Зненацька двері рвучко розчахнулись і на порозі з'явилася Весна — мокра-мокра! З її парасольки так і струменіло! Кухня враз сповнилася пахощами дощу та мокрої трави.

— Ой, як же я скучила! — дзвінко вигукнула Весна й кинулася на шию господині, цілючи її холодне обличчя.

Пані Зима й собі стримано цмокнула гостю в мокру теплу щоку.

— Та годі вже, шалена, я тану, а мені ще пів місяця хазяйнувати, — легенько відсторонилася пані Зима. — Бачиш, що ти накоїла? Справжній потоп! — показала на калюжі, що парували біля босих рожевих ніг Весни.

Гостя ніяково усміхнулася.

— Це лише перша відлига...

Однак господиня вже на те не зважала й заклопотано мовила:

— Ну, якщо ти вже тут, мерщій берімося до діла. Принесла?

— Звісно, моя хороша! Ось побачиш, які вони чудові! — щебетала Весна, щось шукаючи у своїй торбинці, сплетеній зі стеблинок трави. — Та де ж вони?

Урешті довелося викласти все, що було всередині. На столі з'явився жмут жовтих кульбабок, двійко малих горобенят, волога рожева хмаринка, тоненька вербова сопілка, намисто з прозорих краплин, зав'язаний у вузлик легенький вітерець, невеличка скринька з першою грозою, в якій стиха гуркотів грім...

Купа на столі поволі росла, пані Зима невдоволено стискала безбарвні вуста.

Аж раптом!

— Ось вони! — радісно скрикнула Весна. — Поглянь, які гарні!

Ілюстрація
Катерини Штанко

Вона тримала повні пригорщі сонячних промінчиків, які одразу застрибали по всій кухні, сповнивши її золотим рухливим мерехтінням.

— Насипай сюди, — сказала Зима, підсуваючи крижаний казан.

Нестримні промінчики підстрибували навіть усередині прозорого казана.

— А тепер додамо трішки зіркового світла, — промовила пані Зима, відкручуючи кришку з великого блакитно-мерехтливого слоїка.

Зірки з нього так і посипалися.

— І щасливих спогадів! — усмінулася Весна, знову шукаючи щось у своїй торбинці.

— І прохолодних світанків!

Пані Зима зняла з полиці ще один слоїк і вилила холодне рожеве світло в крижаний казан.

— І веселих пісень! — Весна приклала до яскравих вуст тоненьку сопілку, з якої заструменіли ніжні звуки — прямисінько до казана.

— І вранішніх приморозків! — додала пані Зима, струшуючи крихти інею з долонь.

— І зітхань закоханих! — проспівала Весна, пригорщами кидаючи до казана щось дуже легеньке й прозоре.

У повітрі одразу солодко запахло.

— Та куди ж стільки? Годі, бо буде надто солодке! — хапаючи Весну за руку, сердито гукнула господиня.

— Забагато любові не буває, — засміялася Весна.

— Так. Добре все вимішати і... Де моя велика сковорідка? — пані Зима метнулася по кухні, здіймаючи за собою віхолу.

— Ой, яка ж вона чорна... — засмутилася Весна.

— Бо зроблена з темної безмісячної ночі. Зате на ній нічого не пригорає! А запали-но вогонь.

Весна відкрила скриньку з грозою, двома пальцями миттю вхопила блискавку, скрикнула: «Ой, пече!» — і кинула її в піч. Оглушливо пролунав удар грому, і в печі загуло яскраве полум'я.

— Дай сюди руку, — осудливо похитала головою пані Зима. — Яка ж ти необачна! — І приклала до обпечених пальців холодний компрес.

— Усе! Минулося! Вже нічого не болять! Дякую! Дякую, моя розумнице! — пригорнулася до неї гостя.

— Годі, не час, — відсторонилася пані Зима, — краще допоможи мені.

Вони разом із двох боків ухопили казана і вилили сьайливу рідину на пательню, де одразу почав випікатися великий рум'яний Млинець.

— Ах! Ах! Ах! Ах! — кречав він, розпливаючись по пательні. — Як тепло! Як приємно! Ах! Ах! Ах! Ах!

— От казала ж тобі — зітхань забагато, — зауважила пані Зима.

— А як на мене, він дуже милий, — підморгнула Млинцеві Весна.

Млинець вдоволено зашкварчав.

— Ану разом! — скомандувала Зима.

Вони обіруч ухопилися за довгу ручку сковорідки й підкинули Млинця вгору. Він вправно перекинувся в повітрі й упав на інший бік.

— Він готовий! Уже цілком готовий! — захоплено зойкнула Весна.

— Почекай ще трошки... і ще трошки... Нумо! — озвалася пані Зима. — Хапай!

Снігур прожогом кинувся до вікна і розчахнув його навстіж. Зима і Весна знову удвох узялися за ручку сковорідки і щосили трусонули її.

Млинець злинув у повітря, крізь прочинене вікно вилетів із кухні, трохи погойдуючись, промайнув над верхівками дерев і... ЛЯП! — приліпився до сірого лютневого неба. Воно одразу почало змінювати свій тьмянний колір на ясно-блакитний.

— Ось бачиш, який він цього року вийшов нековирний¹? — зауважила пані Зима, критично роздивляючись яскраве коло над головою.

— Ні! — заперечила Весна. — Він же такий чарівний, так сяє, так зігріває! О! Просто диво! — і вона замружилася від захвату.

— Але з лівого боку якийсь трохи кривуватий!

¹ Нековірний — зроблений грубо, невміло, недбало.

— Де? Та він чудовий! Прегарний! Найкращий! Такого ще ніколи не було! Він... він... класний! — вигукнула Весна і зашарілася.

— «Класний»? Що це за слово? Хіба пристойні пори року так кажуть? Тобі, дорогенька, варто менше вештатися лісами та полями, а більше читати, — дорікнула пані Зима.

Весна кивнула, а тоді закасала рукава й піднесено мовила:

— Ну, а тепер я почну...

— Оце вже ні, — урвала її господиня. — Поки ще триває лютий, я тут хазяйную. А ти, голубонько, йшла дуже здалеку, отже, маєш тепер добре відпочити. Лягай отут.

Пані Зима високо підбила м'які кучугури-подушки й накрила свою гостю пухкою сніговою ковдрою.

— Але ж ти мене розбудиш вчасно, правда? Першого березня, так? Он там у мене ростимуть білі нарциси... і блакитні проліс... про... — шепотіла все тихіше Весна, прикриваючи зелені очі довгими золотими віями. Від її спокійного подиху над сніговою ковдрою здіймався легенький туман, крізь білу запону почали проростати білі первоцвіти.

— От і добре, — промовила пані Зима, заморожуючи калюжі на підлозі, — хай відпочине. Але мені, мабуть, уже час збиратися — он як пригріває!

Вона з прикрістю поглянула на Золотий Млинець, що жарко палахкотів, підіймаючись все вище й вище, осяваючи безкраї сніги та застигли крижані ріки.

— Два тижні... Хоча клопотів у мене насправді лишилося не так багато: провітрити дві-три заметі-

лі, пересипати їх нафталіном і сховати в скриню. Що ще? Випрати та накрохмалити хмарини, поповнити запаси сніжинок...

Весна повернулася на інший бік.

— Бач, як міцно спить — утомилася, сердешна. Навіть шкода будити... А може, я ще побуду до половини березня?

- Прочитай казку. Яке враження вона на тебе справила? Які почуття викликала?
- **Роздивись** ілюстрації до казки, які намалювала сама авторка. Добери описи Зими і Весни з тексту казки. Поміркуй, чим ілюстрація доповнює текст казки.
- Порівняй Зиму з казки Катерини Штанко із зимою в казці Марії Людкевич «Пригода у хатинці лісника», яку ти читав / читала у першій частині підручника. Чим вони схожі, а чим різняться? Яка з них сподобалася тобі більше? Поясни.
- Яка, на твій погляд, **основна думка казки**?

Пофантазуй: склади і запиши свій рецепт Золотого Млинця.

Попрацюйте в групах. Уявіть, що вам трапилася нагода зустрітися з Катериною Штанко. Продумайте запитання, які б ви їй хотіли поставити. Проведіть конкурс на найкращі три запитання до письменниці й художниці. До речі, свої запитання ви можете надіслати на сайт Національної бібліотеки України для дітей. Там вже багато років працює дуже цікавий проєкт **КЛЮЧ (Краща література — юним читачам)**. А в ньому є розділ **«Запитай у письменника»**. Не вірите — перевірте!

chl.kiev.ua

МЕДІАВІКОНЦЕ:

Штучний інтелект: наш розумний помічник

Штучний інтелект (ШІ) — це комп'ютерні програми, які вчаться виконувати ті завдання, що зазвичай роблять люди: розпізнавати мову та зображення, відповідати на запитання, допомагати знаходити інформацію, перекладати тексти, створювати музику чи малюнки.

Як працює ШІ?

Штучний інтелект «вчиться» на великій кількості прикладів.

Наприклад, щоб навчити комп'ютер розпізнавати тварин на фото, йому показують тисячі зображень котів, собак, птахів. З часом програма починає робити власні висновки й правильно знаходити потрібні об'єкти.

Де ми зустрічаємо ШІ?

- у смартфонах (голосові помічники, перекладачі);
- у програмах, які підказують правильність написання;
- у навігаторах, що вибирають найкоротший маршрут;
- у розумних роботах і гаджетах;
- у застосунках, які допомагають навчатися.

Чим може бути корисний ШІ?

Штучний інтелект допомагає людям швидше знаходити інформацію, вчитися, досліджувати світ, розв'язувати складні завдання та навіть створювати художні твори.

Але важливо пам'ятати

ШІ — це інструмент. Він не має власних почуттів чи думок. Людина повинна користуватися ним відповідально, перевіряти інформацію та не розкривати особисті дані.

ПРАВИЛА СПІЛКУВАННЯ ЗІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

1. Формулюй запит чітко і зрозуміло.

Краще коротко пояснити, що саме потрібно: питання, текст, відповідь, пояснення чи малюнок.

2. Перевіряй отриману інформацію.

ШІ може помилятися, тому важливо звіряти факти з іншими надійними джерелами.

3. Не повідомляй особистих даних.

Не пиши адреси, номери телефонів, паролі, дані документів — це правила безпеки в інтернеті.

4. Поводься ввічливо та доброзичливо.

ШІ не має почуттів, але вміння спілкуватися ввічливо — важлива навичка для людини.

5. Став додаткові запитання, якщо відповідь незрозуміла.

ШІ можна попросити пояснити простіше, навести приклад, змінити стиль.

6. Використовуй результати з користю та відповідальністю.

Не створюй образливих повідомлень, неправдивої інформації або того, що може комусь зашкодити.

Познайомтеся ще з однією сучасною письменницею — **Галиною Гузовською-Корицькою**, українською вчителькою і науковицею, яка пише казки й оповідання про світ навколо нас. Пропонуємо вам прочитати одну з них. Але спочатку **маленьке передбачення**: про що, на вашу думку, йтиметься у казці з такою назвою? Висловіть свої здогадки.

Галина Гузівська-Коріцька ЛИСИЧКА-КОМЕРСАНТКА

Кажуть, було це давно, коли звірі говорили, а Лиси зі свійськими дружили. Щоб прожити, добували вони польових мишей, ховрахів, а курей не чіпали. Правда, не любили півнів, коли ті вмикали свої гучномовці, однак у конфлікт не вступали, бо знали, як люди над своїми улюбленцями трясуться.

Спостерігаючи, як мешканці господарство ведуть, вирішила проворна Лисиця й собі комерцією

зайнятися. Знайшла в лісі соснову місцину, розчистила від сміття, опалого листя і стала думати над матеріалом.

— Хочу такий гриб виростити, щоб сонечком у лісі світився, — міркувала Рудохвоста. — І щоб наряд око милував, із кольором моєї шубки збігався.

Мізкувала-метикувала та й вирішила: «Піду по селу, вивідаю, що людям до смаку».

Куди не загляне, всі тільки боровичкам радіють, а інші гриби кладуть окремо, не очищаючи.

— Дивина, — роздумувала. — Для чого збирати, щоб потім викидати? — Не по-хазяйськи.

— Немає у вас ні сорому, ні совісті, — спробувала присоромити. — Природа вам не простить.

— Що ти все винюхуєш? — проганяючи з подвір'я, кричали услід. — Не пхай носа! Боровик — то справжній гриб, а решта — дурні.

Де це видано, щоб якась Лисиця повчала, які гриби їсти?!

На околиці села завиднілася хата лісника.

— Завітаю до лісничихи, — вирішила. — Вони люди лісу, знають ціну всьому: і пташці, і комашці.

Коли Рудохвоста наблизилася до лісничого подвір'я, жінка сиділа й очищала гриби від сміття. Вона побачила, як та несміливо заглядала. Ярина Микитівна махнула рукою, запрошуючи: «Заходь, Лисичко, на молочко».

Вони завжди знаходили спільну мову. Дружити не дружили (хто з хитрою заводитиме дружбу?!), але не раз Руду молочком пригощали, бо вона, знаючи ліси, частенько виводила їх то на малину, то на ожину.

— Не до гостин мені, — заклопотано промовила Лисичка. — Хочу порадитися, — й зайшла у двір.

Ярина Микитівна сиділа на ряднині й сортувала грибочки, які чоловік приніс із вранішнього походу. Вона старанно розкладала їх на купки: боровики, сиріїжки, козарики. Окремою яскраво-жовтою плямою вирізнялися капелюшки з хвилястим обрамленням.

— Ой, які ці гарні! — захоплено вигукнула Лисиця. — Скільки сонця в них!

— Вони й нам подобаються, — відповіла жінка. — Правда, смакуємо з обережністю, бо раніше не збирали. Появилися недавно, в молодому сосновому бору.

— А пахнуть курочкою, — потягнула носом Лисиця. Жінка взяла до рук, відщипнула й піднесла до носа: «Справді чути курятиною».

Лисичка повеселіла. Зрозуміла, що на правильному шляху. Промайнула думка випросити в Ярини ці грибочки для розмноження.

— Слухайте, Микитівно, — розпочала лукаво. — Приглянула для вас галявину з цілющим скарбом — суницею. Запашна-а-а!

Підійшла поближче до Ярини, глянула на її обличчя хитреньким оком, продовжила:

— А що сік, то цілющий нектар — добре шкіру живить, омолоджує, зморщечки вирівнює, плямочки, такі як у вас, відбілює. Гляньте, яка в мене мордочка гладенька! А тільки тому, що я не один рік суничку споживаю.

Ярина Микитівна, знаючи ціну таким лестошам, запитала:

— Признавайся, Хитренька, що тебе привело до мене?

Лисиця, повагавшись хвилину, однак не розкриваючи план до кінця, промовила:

— Давайте зробимо так: я вам покажу стежку, а ви мені віддаєте оце сонечко. Все одно викинете.

— Та чого б я викидала? — здивувалася жінка.

— Я їх приготую у сметані — пальчики оближеш. — Дам спробувати — лапу обсмокчеш, — засміялася.

— Я коли по селу вивідувала, то бачила, що жінки тільки боровиками тішаться, а всі інші гриби зневажають, — відповіла Лисиця.

На мить задумавшись, відчуваючи, що хитрощами не візьмеш, продовжила: «Гаразд, довірю вам таємницю».

Підійшла впритул, озирнулася навколо і промовила: «Ані пари з уст!»

Вона почала ділитися планом створення власного бренду: **наговорила сім мішків гречаної вовни**.

Вислухала Ярина Микитівна, до кінця й не второпала, однак погодилася віддати гриби: «Пропозицію приймаю: мені сунички, а тобі сестрички!»

— О! — засяяла від здогадки Лисиця. — Назву бренд: «Лисичка й сестрички».

— Як на мене, то нехай буде «Лисички-сестрички», — порадила жінка. — По руках і лапах!

— Домовилися! — погодилася комерсантка й, забравши випрошене, шмигнула за ворота.

— А по суниці коли підемо? — кинула Ярина вслід.

— На днях. Як тільки справу зроблю, — відповіла не озираючись.

Декілька днів вона висувувала жовті капелюшки, в яких містяться спори грибів, та готувала ґрунт для посівного матеріалу. Настав час завершувати процес. Навколо сосни викопала ямки, щільно набила посівний

матеріал та, взявши лійку, обережно кожну полила. Насамкінець прикрила ґрунт мохом, листям, гіллям.

— День за днем, — думала Лисичка, — та й урожай збиратиму.

Тижднів зо два щоранку поливала, заглядала, чи не показуються жовті ґудзички з-під листя. Не знала Рудохвоста, що цілий рік доведеться чекати!

— Піду я в село, поспілкуюся з грибниками. Може, хто й підкаже, що далі робити. Язик аж свербить, так розказати хочеться, — вирішила комерсантка.

Побігла на лихо. Краще тримала б язик за зубами! Люди взяли на кпини¹.

— Де це видано, щоб Лисиця гриби вирощувала? — насміхалися. — Окрім хитрощів, вона ні на що не здатна.

Мов батогом по серцю стьобнули!

— Кепкуйте-кепкуйте, — не здавалася Руда. — **За-регочетея на кúтні зуби**, коли я урожай збиратиму.

Затаїлася. Образилася. Ні з ким не спілкувалася, окрім лісничихи. Минув рік. Щодня Лисиця навідувалася в сосновий бір, однак гриби не росли.

— Не буде в мене сестричок! Знеславилася на все село, — жалілася Ярині.

— Не хвилюйся! Ось як задощить по-літньому, то і збиратимеш урожай! — втішала жінка.

І правду казала. Липень усе частіше випускав на волю дощі. Вони із Громом і Блискавицею літали над лісами, щедро напоювали все живе. Коли випогодилося, пішла бізнесменка до соснового бору. Й дивовидне! То тут, то там з-під листя пробивалися жовтими ґудзичками грибочки!

¹ Взя́ти на кпи́ни — глузувати, насміхатися з когось.

— Не пішла моя праця намарне! — тішилася Лисичка. — Як почують, то лікті кусатимуть ті, хто насміхався з мене, — міркувала, коли бігла в село похвалитися. Хоч і хитра від природи, та не відала, що краще **води в рот набрати**! Цілий день від хати до хати розносила свій успіх!

— Не кажи гоп, поки не перескочиш! — радили ті, що минулоріч проганяли з двору. — Дочекайся три дні, щоб підросли, а тоді й на базар неси!

Не подумала Рудохвоста, що й люди бувають хитрі й ласі до чужої праці! Прийшла на третій день до лісу, а там і слід простиг від лисичок.

Спозаранку Руда неслася в село, де мешкали порадики, проникла нишком у курник і поцупила найкращого півня!

— Це вам за сестричок! — виправдовувала свій вчинок Лисиця, втікаючи зі здобиччю. — Не давай волю язикові — не заведе в неволю. Десятою дорогою буду обминати людей, щоб **не пійматися на гачок** їхнього лукавства, — зареклася.

Зупинилася. Кинула зболений погляд на село. Воно пробуджувалося: кукурікало, гавкало, нявкало, мукало, рохкало. То тут, то там біля колодязів брязкотіло, дзеленчало. Сільські й гадки не мали, що Лисиця поцупила найголосистішого півня, бо хотіла помститися за сестричок, за втрачену надію на комерцію.

— Хто зібрав лисички, той і мене не пошкодує, — рятувала власну шкуру Рудохвоста, покидаючи людей назавжди.

З тих пір вона **тримає язик за зубами** й не показується на очі. Комерцію закинула, але час від часу, коли люди втрачають пильність, навідується

до курника. Кортить же курятиною посмакувати, коли лисички відволікають грибників!

Урок.

- Чи сподобалася тобі казка? Чим, на твою думку, вона відрізняється від казок, які ти читав / читала раніше?
- **Роздивися** малюнки до казки, які намалювали юні художник і художниця із Запоріжжя. Які епізоди казки вони ілюструють? Створи власну ілюстрацію (за бажанням).

Ілюстрації до казки
Сергія Немченка й
Єви Дубової

- Як ти розумієш значення виділених висловів? Поясни.
- Чому, на твою думку, тільки лісничиха зрозуміла Лисичку?
- Визнач **зачин, основну частину і кінцівку казки**.
- **Вислови свою думку**. Аргументуй.

Займи позицію

**Мені подобається
поведінка Лисички,
тому що ...**

**Мені не подобається
поведінка
Лисички, бо ...**

Поміркуйте разом. Про який **урок** ідеться в кінці казки?

Уяви, що тобі запропонували створити обкладинку до цієї казки. Що б ти запропонував / запропонувала на ній зобразити?

- Придумай свою кінцівку цієї історії. Обговори її з друзями.

П'еса-казка

У третьому класі ви вже знайомились із **п'есою-казкою**.

Пригадайте, які особливості побудови тексту має п'еса. Про що вказано на початку п'еси? На які частини поділяється текст п'еси?

Ви прочитаєте п'есу-казку **«Обережно, Незнайомець!»**. Її написала сучасна українська письменниця, художниця, драматургиня і сценаристка **ЛАНА РА (Світлана КОНОЩУК)** Розшифруйте цей псевдонім, пригадавши міфи, які ви читали на початку року.

Пані Світлана яскрава і цілісна особистість. З початку повномасштабного вторгнення вона веде заняття з творчості для юних художників і художниць, а також для тих, хто хоче стати письменником / письменницею.

Сторінка письменниці Лани Ра, де можна поставити всі запитання щодо курсу письменницької майстерності для дітей.

<https://qr.orioncentr.com.ua/sIF7K>

«Письменницький курс Лани Ра»

Героїня п'еси, яку ви зараз будете читати, — **конячка Камелія** — завжди прийде на допомогу, якщо ви почуваетесь самотніми. Як ви вважаєте, конячка Камелія потрібна багатьом вашим ровесникам і ровесницям?

ОБЕРЕЖНО, НЕЗНАЙОМЕЦЬ!

П'єса-казка на три дії
(Скорочено)

Дійові особи:

КАМЕЛІЯ: Конячка. Весела й обережна. Дуже слухняна. Завжди готова прийти на допомогу.

ГОРОХ: Мишеня. Це не просто сіра миша, а сіра миша у білий горох. Любить співати реп.

БОРЧИК: Кабанчик. Веселий, дружній, але зовсім не слухняний.

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ: Пес, відважний поліцейський.

НЕЗНАЙОМИЙ: Це той, кого ви не знаєте. Це може бути жінка або чоловік будь-якого віку. Незнайомий — це не ваш родич і не друг ваших батьків, а зовсім чужа людина. Невідомо з якими намірами він хоче з вами спілкуватися.

Дія перша

Зелені квітучі луки. Будиночок конячки Камелії.

КАМЕЛІЯ (голос за дверима): Бабуню, я на каруселі! З друзями!

БАБУСЯ: Обережно там! І остерігайтеся незнайомців!

КАМЕЛІЯ (виходячи з дому): Так, знаю. З незнайомцями навіть не розмовляти.

Камелія весело вибігає з будиночка. Назустріч їй мишеня Горох. Мишеня співає.

КАМЕЛІЯ: Горошку, ти завжди у гарному настрої.

ГОРОХ: А чому би й ні. Якщо у мене шубка в горошок, то нехай це буде найвеселіший горох у світі. (Співає.)

Я не просто сіра миша, ні біліша, ні жовтіша,
ні в клітинку, ні в малинку,
ні в краплинку-павутинку,

а у білі я горохи,
смішні ахи, ехи, охи!
Горох зліва, горох справа,
горохи спереду та ззаду.
Горохові вуха, гороховий хвіст...

КАМЕЛІЯ (*продовжує рядок пісні*): Чудо горохове,
горохова миш! Що ж. Тепер мерщій за Борчиком!

Камелія та Горох весело підбігають до будиночка. Над дверима напис: «Будиночок пана Вепра». Камелія стукає у двері. Двері швидко відчиняються.

БОРЧИК: О! Заходьте!

КАМЕЛІЯ (*вражено*): Заходьте?! І ти одразу відчиняєш двері?

БОРЧИК: А що?

ГОРОХ: Але ти не дізнався, хто прийшов!

КАМЕЛІЯ: Навіть дорослі мають запитати: «Хто там?»
Вдома є хтось дорослий?

БОРЧИК (*безтурботно*): Ні, я сам. Хрюк! Нащо питати, хто там? Хрюк! Хто б не прийшов, це ж гості!

ГОРОХ (*застережливо*): Але не завжди в гості приходять хороші гості.

БОРЧИК (*здогадливо*): А-а-а... Це ти про мою балакучу тітоньку із сусіднього лісу?..

КАМЕЛІЯ: Ні, це він про Незнайомця.

БОРЧИК: Незнайомця? Не хвилюйтесь... Я відчинив, бо то були ви.

КАМЕЛІЯ: А якби не ми?

Дзвонить телефон. Кабанець знімає слухавку.

БОРЧИК: Алло! Це Борчик! Добрий день! Так. Так, дуже. Дуже-дуже.

(Кладе слухавку і стрибає на radoщах.) Ви тільки-но уявіть! Спитали, чи люблю я цукерки. От дурні запитання. Звісно, люблю!

КАМЕЛІЯ: А хто то був?

БОРЧИК: Не знаю.

ГОРОХ: Може, це і був страшний Незнайомець?

БОРЧИК: Припиніть ви нарешті. Незнайомець не буде говорити про солодощі.

КАМЕЛІЯ (*рішуче*): Треба негайно розказати про це своїм батькам.

БОРЧИК: Що ж ви такі завидющі? Хоча я розумію. Адже ніхто вам не пропонує солодощі та не шле імейли.

КАМЕЛІЯ (*занепокоєно*): Імейли?

БОРЧИК (*поважно*): Так. Він цікавиться моїми справами.

ГОРОХ: Ти дорослим про це розказав?

БОРЧИК: А навіщо?

КАМЕЛІЯ: Ти неодмінно маєш розказувати батькам про такі листи. Неодмінно! Незнайомець випитує в тебе особисту інформацію, щоб завдати шкоди.

БОРЧИК: Це вас заavidки беруть. Бо ніхто у вас не питає, коли ти, сонечко, зі школи приходиш, чи сам, бідолашний, уроки робиш... Слухайте, ми начебто на каруселі збиралися? То чого тут стоїмо? А цукерки — то вже моя справа. Чим би ви не лякали мене, а свої солодощі я вам не віддам.

Дія друга

Ігровий майданчик.

Каруселі. Гойдалки. Друзям весело. Вони бігають одне за одним. Розкручують карусель. Грають у космонавтів.

БОРЧИК: Екіпаж готовий до злету?

ГОРОХ: Всі прибори в готовності!

БОРЧИК: Тоді злітаємо!

КАМЕЛІЯ: П'ять, чотири, три, два, один, пуск!

ВСІ РАЗОМ: У-у-у-у!

КАМЕЛІЯ: Летимо зі швидкістю світла.

БОРЧИК: Перший помічник, нам треба швидше, по-переду завіса астероїдів.

ГОРОХ: Спробую додати швидкості...

ВСІ РАЗОМ: У-у-у-у!

До каруселі підходить темна фігура Незнайомця.

НЕЗНАЙОМЕЦЬ: Ця карусель занадто повільна. Я знаю майданчик, де супершвидкісні крутилки... Пішли зі мною.

КАМЕЛІЯ і ГОРОХ: Відійдіть від нас, ми підемо до поліції!

Камелія швидко зупиняє карусель. Незнайомець зникає.

БОРЧИК (невдоволено): Що за паніка? І що такого, якщо ми підемо на кращі каруселі?

ГОРОХ (обурено): Невже ти не розумієш? Там немає ані гойдалок, ані цукерок. Це Незнайомець, і він заманює тебе, щоб викрасти.

КАМЕЛІЯ (рішуче): Я йду до поліції. Горошку, залишайся з Борчиком, щоб він у халепу не вскочив. І благаю, не йдіть з Незнайомцем.

БОРЧИК (бурчить): Ой, та йди вже. З тобою забавки сьогодні якісь невеселі. Давай, Горошку, в піжмурки пограємо. Затуляй очі та жмури.

Горох затуляє очі. Борчик бігає майданчиком у пошуках, де б заховатися. Камелія йде. Борчик біжить до дерев. Там тінь Незнайомця. Він підходить до кабанчика.

НЕЗНАЙОМЕЦЬ: Ти любиш цукерки?

БОРЧИК: Аякже!

НЕЗНАЙОМЕЦЬ: У мене їх багато. Дуже багато!

БОРЧИК: Правда?

НЕЗНАЙОМЕЦЬ: Звісно, правда! Ходімо зі мною!

Борчик весело хрюкає та йде з Незнайомцем. Камелія з кінця сцени обертається. Жахається.

КАМЕЛІЯ і ГОРОХ: Борчик! Ні!!!

Незнайомець ховає Борчика у мішок. Камелія та Горох поспішають на допомогу. Незнайомець бачить їх, зупиняється, посміхається та махає їм рукою.

КАМЕЛІЯ: Ні, Горошку, не біжи. За ним бігти не можна, бо він і нас у свій мішок запхне.

ГОРОХ: Тоді бігом по допомогу!

Вони розвертаються, починають бігти в інший бік.

КАМЕЛІЯ: Сподіваюся, Незнайомець не встигне доїхати до Болота Безвісті.

Камелія біжить попереду. Горох дуже втомлений. Їх доганяє автомобіль.

НЕЗНАЙОМЕЦЬ: Вас підвезти?

КАМЕЛІЯ: Ні.

ГОРОХ: Так (хутко сідає у машину).

КАМЕЛІЯ (обертаючись): Ні! Не сідай! (Застережливо.) Там може бути...

З машини їй махає Незнайомець. Він ховає Гороха у мішок і швидко зникає.

КАМЕЛІЯ (кричить): Рятуйте! Незнайомець! (Камелія плаче.)

Підбігає поліцейський-пес.

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ: Що сталося?

КАМЕЛІЯ: Пане поліцейський, допоможіть! Кабанця та мишеня викрав Незнайомець.

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ (кричить у рацію): Перекрити всі дороги! (Звертається до Камелії.) Як це трапилося?

КАМЕЛІЯ (*крізь сльози*): Ми з Горошком попереджали Борчика, що треба бути уважним і обережним. І головне, золоте правило: нікуди, ніколи не йти з Незнайомцем! А Борчик (*плаче*) побачив цукерки, послухав Незнайомця і пішов за ним. І потрапив у мішок. А потім Горох сів в автомобіль і навіть не подивився, хто там сидить. От Незнайомець і вкрав їх!

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ: Ой-йой! Який кабанець нерозумний. А Горох ніби й обачний, а припустився такої помилки. (*Дістає планшет.*) Кажеш, Незнайомець телефонував? Диктуй телефон Борчика.

КАМЕЛІЯ: Три жовті жолуді, один зелений і два коричневі.

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ: Так-так-так. (*Переглядає щось.*) Ось! Є! То був дзвінок із темного лісу, з Болота Безвісті. Чекай мене у поліцейському відділку.

Дія третя

Темний ліс. Крик сови, літають кажани. Вдалечині світяться очі диких тварин. Незнайомець несе мішок. Чується плач.

ГОРОХ (*скиглить у мішку*): Відпустіть нас...

БОРЧИК: Хочу до мами...

НЕЗНАЙОМЕЦЬ: Хм, от придумали. (*Перекривлює.*) До мами, відпустіть. Ви самі цього захотіли!

БОРЧИК: Будь ласка...

НЕЗНАЙОМЕЦЬ: Ой, які приємні слова. Говоріть мені їх частіше. Адже вам нікому їх говорити (*вдає, що розчулився*). Ви більше ніколи не побачите ані батьків, ані друзів.

ГОРОХ (*рішуче*): Відпустіть!

НЕЗНАЙОМЕЦЬ (*гримає*): Ніколи! Ось-ось — і ви будете у Болоті Безвісті. Там ба-а-а-гато дурних

діток щезло. (*Мерзенно сміється.*) Бульк! І поглинуло їх болото. І ви, мілюзга, теж щезнете. І ніколи вже не побачите ані сонечка, ані друзів, ані батьків.

Горох та Борчик плачуть. Незнайомець прямує далі з мішком. Страшні крики сови. Крізь крики сови чути поліцейську сирену. Незнайомець біжить. За ним поліцейський. Незнайомець кидає мішок. Зникає за деревами. Поліцейський ліхтариком освітлює кущі, дерева.

ГОРОХ та БОРЧИК (*кричать з мішку*): Ми тут. Ми тут! Рятуйте! Будь ласка!

Поліцейський світить на мішок і розв'язує його. Там заплакані Горох та Борчик.

ГОРОХ та БОРЧИК (*плачуть*): Дякуємо!

Лісовий поліцейський відділок. Камелія дивиться на годинник.

КАМЕЛІЯ: Хоч би встигли, хоч би встигли їх врятувати! Потрапивши до Болота Безвісті, діти не повертаються!

З'являється поліцейський, з ним набурмосені чумазі Горох та Борчик.

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ: Приймай друзів!

Камелія кидається до друзів. Ой, вам пощастило. Ще кілька хвилин — і Незнайомець дістався б Болота Безвісті... (Зітхає.) Жодна дитина, яку він вкрав, не повернулася додому. На жаль, але таких неслухняних дітей багато. Тому завжди остерігайтесь Незнайомців.

БОРЧИК: Вибачте, це я винен. І Горох через мене потрапив у мішок.

ГОРОХ: Я теж винен. Був таким необачним!..

БОРЧИК: Так, я зрозумів, ніколи не відчиняти дверей, коли немає вдома дорослих.

ГОРОХ: Не відповідати на телефонні дзвінки, коли дорослі не вдома.

БОРЧИК: Не відповідати на листи Незнайомця. Не розмовляти з Незнайомцем на вулиці.

ГОРОХ: Не сідати з Незнайомцем у машину.

КАМЕЛІЯ: Нікуди не йти з Незнайомцем.

ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ: А коли ви зустріли Незнайомця або зрозуміли, що до вас пише чи телефонує Незнайомець, що треба робити?

ВІДПОВІДАЮТЬ РАЗОМ: Розказати дорослим або повідомити у поліцію!

Співають.

І нікуди, і ніколи, ані з дому, ані з школи
з Незнайомцями не йди, не роби собі біди!

- Яке враження справила на тебе п'єса?
- На яку тему ця п'єса? Хто її **дійові особи**?
- Де в цій п'єсі **зачин**, **основна частина**, **кінцівка**?
- Чому цей твір називається **п'єса-казка**?

Поміркуйте разом. Чому в дійових осіб різне ставлення до Незнайомця?

Займи позицію

Чиї вчинки ви схвалюєте, а чиї — ні?

Камелії

Горошка

Борчика

Підготуйтеся до читання п'єси вголос. Скільки треба виконавців?

- Читаючи, звертайте увагу на вказівки авторки щодо інтонації і рухів дійових осіб.

Робота в парах. Які почуття викликає п'єса?

- Чи доводилось вам потрапляти в подібні ситуації? Розкажіть одне одному.

Якби ви зустрілися з авторкою п'єси, про що б запитали?

МЕДІАВІКОНЦЕ: буктрейлер

Буктрейлер — сучасна реклама книги.

З англійської *book* — це книга, *trailer* — тягач, причіп, призначений для перевезення вантажів. Дослівний переклад: *тягнути книгу на причепі*. Буктрейлер — це короткий відеоролик (не більше трьох хвилин) за мотивами книги, кліп для книжки.

Основне його завдання — яскраво й образно розповісти про книжку, зацікавити, заінтригувати читача, спонукати до читання.

Той, хто читає і
думає, має значно
більше шансів
у житті, ніж той,
хто дивиться
телевізор.

Що, на вашу думку, може спонукати до читання вас і
ваших однолітків? Обговоріть.

Крок 1. Вибір книжки для реклами.

Крок 2. Створення сценарію для буктрейлера, тобто продумати сюжет і написати текст. Важливо вибудувати сюжет таким чином, щоб читачеві неодмінно захотілося дізнатися, що ж буде далі. А дізнатися це можна, лише прочитавши книжку.

Крок 3. Наступний етап роботи — необхідно дібрати картинки, відсканувати ілюстрації з книжки, зняти своє відео або ж знайти відео з тематики в інтернеті.

Крок 4. Записати озвучений текст, якщо це передбачено за сценарієм.

Подивіться буктрейлер, присвячений казці Лесі Українки «Біда навчить». Його створено у Черкаському навчально-розвивальному центрі «Країна добра».

Чи сподобався вам цей буктрейлер? А якою ви бачите рекламу цієї книжки?

Обговоріть.

<https://qr.orioncentr.com.ua/FhHnp>

Спробуйте разом із дорослими створити буктрейлер до своєї улюбленої книжки. До речі, ви зможете взяти участь у Всеукраїнському конкурсі буктрейлерів **«Оживають герої на екрані у рекламі»**, що його проводить Національна бібліотека України для дітей.

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Назви казок, які прочитав / прочитала у цьому розділі.
- ◆ Хто автор / авторка прочитаних байок і п'єси?
- ◆ Як потрібно поводитися з незнайомими людьми?

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Для чого пишуться байки?
- ◆ Чому прочитані казки можна назвати **чарівними**?
- ◆ Чому Мауглі мав повернутися до людей?
- ◆ Які особливості побудови п'єси?

Вмію...

- ◆ Визначати головну думку в прочитаних творах.
- ◆ Знаходити висновок (мораль) байки.
- ◆ Визначати, які вчинки дійових осіб позитивні, а які — негативні.
- ◆ Брати участь в інсценізації казки-п'єси.
- ◆ Скласти план прочитаного твору та переказати його зміст.

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ Хто з персонажів прочитаних творів справив / справила на тебе найбільше враження, хто викликав твоє співчуття?
- ◆ Чи погоджуєшся ти з висновками, які є у прочитаній байці Леоніда Глібова?
- ◆ Які почуття викликає в тебе головний персонаж казки «Лисичка-комерсантка»?

Роздивися **«Дороговказ читацьких вражень»** на початку розділу. Що б ти хотів / хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

ЧИТАЄМО І ЧУЄМО ВЕСНЯНІ ПЕРЕДЗВОНИ

Ви вже добре знаєте, що віршована мова має **рими, ритм**. Вона відрізняється особливою **виразністю, образністю**.

Поети й поетеси розповідають про природу так, що їхні спостереження, думки та почуття стають для читачів цікавими відкриттями, пробуджують уяву, спонукають до роздумів.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- знаходити, як по-різному описано у віршах небо, поле, дощ; які слова вжито, щоб передати різні стани природи, настрої і почуття людей;
- уявляти прочитане, проймаючися любов'ю до рідного краю;
- збагачувати своє мовлення образними висловами;
- дізнаватися з **«Медіавіконця»**, як краще відсвяткувати Всесвітній день поезії.

Вадим Скомаровський

З ЧОГО ПОЧИНАЄТЬСЯ ВЕСНА

Справді, з чого починається весна:
може, з проліска на тихому осонні,
з пісні жайвора дзвінкої, мов струна,
чи з мурашки, що проснулась на долоні?
Вже з-під снігу виповзає борозна,
і ріка уже звільняється від криги.
З тепловію починається весна,
з перших крапель і тривалої відлиги.
Пропливає угорі гусиний клин,
і над лугом знову чайка квилить-кряче.
Вогку грудочку кмітливий селянин
розминає в пучках довго і терпляче.

- Прочитай вірш уголос. Яку інтонацію ти добереш?
- А з чого починається весна для тебе? Розкажи.

Леонід Глібов

ХТО ВОНА?

Лиха зима сховається,
а сонечко прогляне,
сніжок води злякається,
тихенько тануть стане, —
і здалеку бистресенько
вона до нас прибуде,
кому-кому любесенько,
а діткам більше буде.

- Про що поет запитує? Яку дає відповідь на свої роздуми?
- Чи можеш продовжити перелік ознак ранньої весни?
- **Пригадай**, як називаються такі вірші.

Анатолій Камінчук

ЛІЧИЛКА

Слухай, як лічити слід:
я — кульбаба,
ти — кульдід;
слухай, як лічити слід:
я — кульбаба,
ти — кульдід.
Я — весна,
а ти — зима.
Був мороз —
тепер нема!

- Які вірші про кульбабки ти знаєш? Розкажи.
- Доведи, що ця лічилка — вірш.

Вивчіть лічилку напам'ять і розіграйте її у ролях. Скільки учасників, на вашу думку, має бути в цій інсценізації?

Грім, дощ, вітер у кожную пору року — особливі. Це відзначають природознавці, зображують у своїх творах митці.

Почуття свіжості, захоплення змінами в природі ти відчуєш у поезіях відомих тобі авторів.

Микола Вінграновський

ГРІМ

Була гроза, і грім гримів,
він так любив гриміти,
що аж тремтів, що аж горів
на трави і на квіти.

Грім жив у хмарі, і згори
він бачив, хто що хоче:
налив грозою грім яри,
умив озерам очі.

А потім хмару опустив
на сад наш, на щасливий,
і натрусив зі сливи слив,
щоб легше було сливі.

Та тут до грому навздогін
заговорила груша:
«Трусніть і грушу, дядьку грім,
бо важко мені дуже...»

І дядько грім сказав собі:
«Потрушу я і грушу,
бо небеса вже голубі
я покидати мушу».

- Які почуття викликав у тебе вірш? Розкажи.
- Яким ти уявляєш грім, описаний у вірші?
- Які звуки передають звучання грому?
- Які весняні звуки, мелодії, крики передають радість весняного розмаю?

Андрій Малишко

ДОЩИК

Вихопивсь дощик поміж заграв:
чоботи сині, синя сорочка,
сині мелодії понапинав
з неба широкого аж до листочка,
синіми стрілами закресав,
сині листочки дрібно писав —
людям, озерам, лукам за обрій,
ох і смішний же!

І добрий-добрий!
 І запрозорились водні гущі,
 і посміхнулись темні пущі,
 навіть дуби із важкої породи
 чухали голови від насолоди.
 ...Вихопивсь дощик поміж заграєв.

- Яким змальовано дощик у вірші? Який колір переважає в його описі? Яким ти уявляєш цей дощик?
- Які слова вказують на те, що дощ з'явився **раптово** і що він дуже **сильний**?
- У яких віршах інших авторів й авторок ти читав / читала про казковий образ дощу?
- Вивчи напам'ять «весняний» вірш, що тобі сподобався найбільше. Прочитай його вдома. Розпитай своїх рідних, які вони знають вірші про весну.

У другу неділю травня свято — **День матері**. Це світле родинне свято, започатковане в Америці і відроджене в Незалежній Україні. Нині воно входить у повсякденний звичай шанування жінки — матері, бабусі.

В усній народній творчості й авторських творах знайдемо дуже багато прислів'їв, пісень, казок, поезій, де вшановується лагідна, працюовита, красива, турботлива, щедра на добро й ласку **мама, матуся, мамусенька, матінка, няня...**

Дмитро Павличко

МАТИ

Перше слово — **Мати**,
 друге — **Україна**,
 так учився розмовляти
 я, мала дитина.

Кожне слово пахне,
 мов листочок м'яти.
 Та, мов квітка з короваю,
 пахне слово **Мати**.

Віка Чуднова (9 років).
 Моя Україна

Кожне слово світить
гранями рубіна,
але сяє, наче сонце,
слово **Україна**.

- Прочитай уважно вірш. Із чим у тебе співвідносяться слова **мати**, **Україна**?
- Розкажи про це своїм рідним. Розпитай їх про враження від цього твору.

✦ Прочитай вірш.

Вічний зв'язок

Федір Петрів

ЩО ПОЧИНАЄТЬСЯ З МАЛОГО?

З дрібної зернинки росте буйний колос.
Шумлять, наче море, безмежні лани.
У скрипки струна, мов тонісінький волос,
а як вона грає — ти тільки торкни.

Із бруньки весною — і листячко, й квіти,
і плід соковитий на вашім столі.

Із жолудя — дуб, що пустив пишні віти,
стоїть, ніби витязь, на рідній землі.

Росте з немовляточка геній великий,
з малої іскринки — великий вогонь.

І десь з ручаїв починаються ріки.

Журавлик летить з материнських долонь.

- Як би ти дав / дала відповідь на запитання, яке є назвою вірша?
- **Вислови свою думку.** У природі, суспільстві, родині — все взаємопов'язане. Як ти вважаєш, чому?

Робота в групах. Доповніть вірш, навівши власні приклади зв'язків і взаємодії у світі.

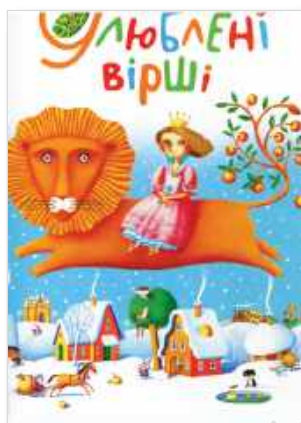
МЕДІАВІКОНЦЕ: ЯК ВІДЗНАЧИТИ Всесвітній день поезії

Роздивіться обкладинки серії книжок, виданих в добре відомому вам видавництві «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА».

Що привернуло вашу увагу насамперед?

А у вас є улюблені поезії? Розкажіть про них друзям.

21 БЕРЕЗНЯ — ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ ПОЕЗІЇ

Доберіть своє гасло до Всесвітнього дня поезії.
Обговоріть його.

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ◆ Назви прочитаних віршів та прізвища їх авторів.
- ◆ Які ознаки має віршована мова?
- ◆ Що таке акровірш?
- ◆ Чому під час читання віршів важлива інтонація?

Розумію, можу пояснити...

- ◆ Чому у вірші Дмитра Павличка перше слово — **Мати**?
- ◆ З яким почуттям написав свій вірш Микола Вінграновський?
- ◆ Що починається з малого?

Вмію...

- ◆ Знаходити у віршах рими, образні вислови.
- ◆ Визначати почуття, з якими поети змальовують картини природи.
- ◆ Прочитати виразно вивчені напам'ять вірші.
- ◆ Розповісти про свої враження від прочитаного.

Виявляю ставлення, почуття...

- ◆ Які вірші тебе зацікавили особливо? Чим саме?
- ◆ Чи погоджуєшся ти із тим, що світ природи — це справжнє диво?
- ◆ До якого вірша ти б хотів / хотіла намалювати ілюстрацію?
- ◆ Які картини та явища природи, що їх описано у віршах, ти спостерігав / спостерігала в житті?

Прочитай **«Дороговказ поетичного настрою»** на початку розділу. Що б ти хотів / хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними й друзями.

ЧИТАЄМО, ФАНТАЗУЄМО, ТВОРИМО І МРІЄМО

Швидко промайнули чотири роки у початковій школі. Ви навчилися не лише читати, писати, лічити, досліджувати світ... Ви навчилися думати, спілкуватися, дружити, вірити в себе, висловлювати свої почуття.

І переконалися в тому, що фантазія, творчість, натхнення, прагнення змінити світ на краще, віра в себе та інших дуже важливі у щоденному житті.

Читаючи вдумливо твори цього розділу, ви будете:

- уявляти прочитане, продовжувати твір, римувати слова, створювати казки, вірші, малюнки, грати сценки, вистави;
- готувати **мініпроект — стіннівку «Прощання з початковою школою»**, у якій підсумуєте, як ви змінилися за роки навчання;
- замислюватися над тим, як книжка і читання допомагають вам стати успішними й щасливими.

Фантазери, мрійники люблять змінювати світ, створювати щось нове. Основа цього — **творче сприймання, уява, натхнення**. Прочитай твори, у яких герої вміють подивитися на звичні речі, події по-іншому, по-своєму. **І сказати своє слово!**

- **Поміркуй**, про що йтиметься у вірші.
- Про кого можна сказати — **Новинкар**?
- Які споріднені слова ти можеш дібрати до цього слова?

Степан П'юшик

НОВИНКАР

Ще в літа́ далекі, сиві,
про які лиш чув школяр,
**жив поміж людей кмітливий,
мудрий хлопчик Новинкар.**

Він колись шукав травицю,
у якої сік — медок,
а натрапив на пшеницю —
ви́ріс дикий колосок!
Скуштував смачну зернину:
— Що ж із неї проросло б?.. —

**Народився в ту хвилину
в ньому перший хлібороб.**

Вітерець весняний віяв,
біг із лу́гу в темний ліс...
Новинкар пшеницю сіяв,
щось наспівував під ніс.
З часом нивка невеличка
розросталася, бо ж, бач,
всім сподобалась пшеничка,
пресмачний пшеничний харч.

Ліс валили. Поле чорне
засівали. Брали серп.

**Новинкар придумав жорна —
зерна каменем розтер.**

Потім смачно пахло тісто.
— Як робив це, хлопче, ти? —
Показав.

— Так можна ж їсти!
А якби іще спекти?!
Смачно!

Запах носить вітер.
Вже не б'ють пшеничку — труть:
народився хліб на світі
та й почав безсмертну путь!
Лиш від жорен мліли руки.
Новинкар задумавсь: «Як?!»

**Хай нам вітер камінь крутить!
Так він видумав вітряк.**

Жорна так вітри крутили,
що вітряк молоть почав.
А забракло вітру сили —
млин молоти перестав...

Люди думали тривожно:
що ж робити? І тоді
Новинкар сказав, що можна
млин зробити на воді...

Зазнавав і щастя, й суму,
та мудрішав хлопчик, ріс,
вже й електрику придумав,
щоб світила людям скрізь.
Відкриває хлопець тайни
і дарує залюбки

кораблі, нові комбайни,
тепловози, літаки.
Новинкар міста будує,
добуває нафту, газ.
Новинкар людей лікує,
Новинкар навчає нас.
Завжди Новинкар між нами,
він працює і співа...

**Будьмо й ми Новинкарями,
та лише не на словах!**

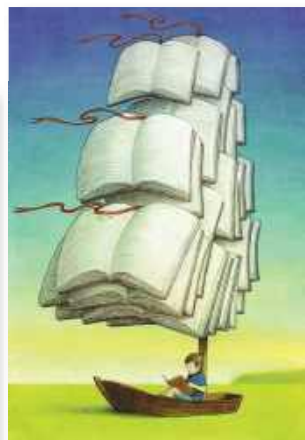

- Як би ти пояснив / пояснила значення слова **Новинкар**?
- Поміркуй: про одного Новинкаря розповідає поет чи про багатьох людей?
- Як ти розумієш вислів **«Завжди Новинкар між нами...»**?

Робота в групах. Вірш «Новинкар» було написано багато років тому, ще в минулому столітті. Осучасніть його і підготуйте переліки важливих справ, якими можуть опікуватися сьогоднішні новинкарі.

- ♦ **Висловте свою думку. Роздивіться** репродукції картин сучасного чеського художника **Павела Кучинського**. Як ви їх зрозуміли? Від чого застерігає нас автор? До чого закликає? Придумайте до них назви. **Обговоріть.**

У яких справах люди виявляють свою **творчість**? Так, у дуже різних: піснях, віршах, картинах, нових приладах... Ця якість є і в тебе, і у твоїх ровесників і ровесниць.

Треба тільки бути уважними, спостережливими, щоб не загубити своєї співучої пір'їнки, підтримувати інших, які прагнуть створити щось своє.

**Повір
у себе**

Леся Мовчун

АРФА ДЛЯ ПАВУЧКА

Набір до музичної школи ось-ось мав закінчитися. Цього року, як і завжди, запрошували бджілок у клас хорового співу, а коників — гри на скрипці, комарів — на сопілці, а павучків — у клас гри на сонячній арфі. Для павучків програма вважалася найскладнішою. Учні, перш ніж узятися до гри, вчилися виготовляти свій інструмент. У лісі вибиралися дві гілочки, між якими проходили тоненькі сонячні промінці. Майстерні музиканти ткали павутинки необхідної товщини і на правильній відстані. Тоді струни самі бриніли від сонячного проміння. А коли вітер хитав гілля, промінці миготіли і створювали просто неймовірні мелодії!

— Як вам пощастило! — зітхала котрась із матінок. — Вашого малюка узяли до музичної школи! А мій наплів такого павутиння, що вуха екзаменаторів не витримали. І наступного року заборонили вступати!

Невдасі залишалося хіба що йти до ткацької школи і все життя виготовляти в темних нетрях цупку та густу павутину, що не пропускає навіть дощової води. Ту воду пили птахи й дякували павучкам за добру справу. Павучки-дощоміри, можливо, потайки шкодували, що не стали музикантами, але знали: без них ліс був би не той.

Отже, набір до музичної школи завершувався. Карпикова мама поспішала. Вона притисла Карпика до себе і спускалася на павутинці з високої берези.

— Нас повинні вислухати. Усі пам'ятають Волошка-музику! А ти його син, — шепотіла мама Карпику. — Музикальні здібності передаються у спадок — це річ відома!

— А як моя сонячна арфа не вийде?

— Вийде, обов'язково вийде!

— А як не вийде — я вас осоромлю?

— А як вийде — прославиш рід!

Карпик замовк. Вони з мамою говорили про різне. Мама правила своєї¹:

— На Волошкові концерти, пам'ятаю, квитки замовляли з інших лісів. Тиха галявина давно вже не чула такого майстра. Ось лишень закінчуй школу — таткове місце тебе вже чекає, — міркувала вона вголос. — Так, так! І таткова слава — обов'язково!

Павучишині лапки хутенько перебирали павутину, і Карпик з більшою цікавістю оглядав ліс, аніж прислухався до мрій своєї матінки. Йому було ніяково від заздалегідь приписуваної слави, яку він ще не заслужив. І взагалі — невідомо, чи й заслужить...

Мабуть, кожному павучкові його мама говорила щось дуже схоже. І тому найголовнішого іспиту всі вони чекали з хвилюванням. І готувалися — шукали підхожі гілочки й дожидали сонячної погоди.

Вночі Карпикові не спалося. Назавтра сороки обіцяли гарну погоду. Власне, розхмарюватися почало опівночі. Раптом стало тихо-тихо. Розквітли нічні фіалки, гарячими вогниками спалахнули світлячки. А крону

 ¹ *Правила своєї* — говорила про своє.

дерев пронизало молочно-біле місячне сяйво. Карпик завмер, мов причарований ніччю. Цій красі бракувало одного — звучання струн-павутинок. І Карпик протяг між дубовими гілочками сім струн. Відійшов убік і мало не заплакав. Це була місячна арфа. Вона грала зовсім не так, як сонячна — тихіше, проникливіше, сумніше, а від того на душі ставало легко і чисто.

...Двадцять сім концертів мали вислухати екзаменатори. Вони пам'ятали батьків, і дідів, і прадідів цих павучат. І знали про музику більше, ніж будь-хто в лісі. Двадцять шість щасливчиків уже могли називати себе учнями. Двадцять сьомий, Карпик, чекав на суворих учителів біля своєї місячної арфи. Талант Тарантулович, директор школи, постукав диригентською паличкою об дубову кору. Екзаменатори і слухачі, вмоствившись на траві, замовкли. Але арфа мовчала. Карпикова мама шепнула синочкові: «Поправ листочки, підтягни останню струну. Роби ж бо що-небудь!» Карпик слухняно заліз на гілку і завоштувався біля своєї арфи. Талант Тарантулович надув черевце і нетерпляче перебирав якісь папери шістьма лапками.

— Один у нас завжди провалюється, — загомоніли вчителі. — Талантів, а надто таких, як Талант Тарантулович, меншає. Хай стає дощоміром — теж гарна справа.

Врешті й директор сказав останнє слово.

— Павучок Карпик вступний іспит не склав, і йому забороняється назавжди пробувати свої сили в музиці.

— Що ти накоїв! — забідкалася Павучиха. — Я ж тебе щодня водила на концерти, я ж тобі щовечора розповідала про татуса, Волошка-музику!

— Мамо, вона в мене грала! Це місячна арфа. Сюди треба приходити вночі.

— Вночі-і-і? — недовірливо протяг Талант Тарантулович і хрипло засміявся. — Ніколи, запам'ятай, ніколи не було й не буде місячної арфи! А вам, матусю, хай буде соромно удвічі: ваш син не лише нездара, а ще й брехун.

Карпикова матуся гірко плакала до півночі, аж поки не заснула на дубовому листочку. А коли викотився на небесний пруг повний місяць, зазвучала місячна арфа. Павучиха боялася розплющити очі. «Це мені сниться... Ще жодна арфа не грала так солодко!» А вранці Павучиха міцно обійняла Карпика і сказала:

— Синку, ти й справді гідний свого батька. Колись це зрозуміють й інші. А зараз обирай собі дорогу. Вона буде важкою, та не полишай своєї справи — роби місячні арфи!

- Яку арфу зробив павучок Карпик?
- Чому вона в нього не звучала на концерті?
- Які почуття переживала його мама? А павучок?
- Що побажала Павучиха своєму синові?

Пофантазуй. Якою ти уявляєш місячну арфу?

Надія Кир'ян

ЖАР-ПТАШКА

Було, чи здавалось, чи снилось Іванку,
що кожного ранку, що кожного ранку
жар-пташка літає понад двором,
торкає його золотавим пером.

Перо золотаве Іванка лоскоче,
хлопчина швиденько розплющує очі
і миттю встає, у вікно визирає,

а тільки жар-пташки вже й сліду немає.

Іванко хутчій вибігає із хати,

бо хочеться хлопцю її наздогнати.

За ним вибігає уся дівтора

шукати хоч сліду її чи пера.

Ви, хлопчики любі і любі дівчата,

коли пощастить вам пташину побачить,

скажіть нам, будь ласка, коли це не тяжко,

бо хочеться Йванку торкнути ту пташку.

• Як пробуджується Іванко щоранку? Чому він не може побачити жар-пташки? Яку народну казку ти про неї пам'ятаєш?

• Вислови різні припущення: для чого Йванко хоче торкнути цю пташку?

• А ти мрієш побачити жар-пташку? Якою ти її уявляєш?

Хай твоя мрія здійсниться!

Роздивіться хмаринку думок «Я читаю». З чим ви згодні, а з чим — ні? Як би ви хотіли її доповнити? **Обговоріть**. Намалюйте свої хмаринки думок. Запропонуйте зробити це і своїм рідним. Проведіть у класі виставку «читацьких» хмаринок.

ЧИТАЄМО РАЗОМ ІЗ ПИСЬМЕННИЦЕЮ

Наталія Волотовська

БУКЕТ ДЛЯ ЛАВАНДИНА

Великий нічний метелик, схожий на австралійську пташку колібрі, граційно перелітав від однієї квітки до іншої. Стрункі пагони густих лавандових кущів манили п'яним ароматом не лише його. Із задоволенням тут кружляли і медоносні бджілки, і комашата, і навіть мушка-метелик. І кожному вистачало нектару й тепла.

— Цікаво, а звідки тут взялася ця лаванда? — спитало одного разу свого друга Сонечко-жучок.

— А й справді! Адже, як тільки сонце пригріє, вигулькнуть із-під землі перші підсніжники, а за ними й інші лісові квіти, — підхопило друге сонечко.

— А які ще є квіти весни? І як вони узагалі знають, коли весна приходить? — пробубнів сонний лісовий клоп.

— О! Квітів так багато! І всюди, всюди вони так гарно поєднуються! Прикрашають дерева, луги й сади. Навіть на воді є водяні лілії, — голосно прогуділа блакитна бабка.

Вона на мить зависла в повітрі, наче в бінокль видивляючися, хто ж має такий талант до того, аби будити квіти. Та ніхто не признавався.

— А я знаю... — проскрипів чийсь тихий голос з затінку ліщини.

Запанувала тиша: коники не стрибали, бджілки здивовано примостилися на суцвіттях, сонечка теж обернулися на голос.

На сонячну галявину вийшов старенький цвіркун. Його вбрання місцями добряче затерлося, і тяжко сказати, скільки мав літ, проте від одного виду його всі комашки відчули себе маленькими і недосвідченими.

Цвіркун прокашлявся і повів далі:

— Багато років тому, може, й століть, на цю галявину прилетів красивий незнайомець. Спершу мої родичі, які й передали мені цю історію, вважали його птахом. Мав він блакитно-бузкові крила, бузкове вбрання і красивий вінок, тоненькі лапки і щось тихесенько пищав. Та у ту пору, коли цей незнайомець оселився на галявині, на ній вперше з'явилися квіти.

Тоді до нього почали приглядатись уважніше. А він невпинно літав, наспівуючи незнайомі мелодії. З його крилець падали крихітні бузкові зірочки. Вітерець розносив їх повсюди, і вже наступного року ось ці численні лісові анемони й красиві печіночніці заповнили весь ліс.

— То він вже стільки часу живе тут, а ми його ні разу не бачили? — здивувалися бджілки.

— У холодну пору року він засинає на всю зиму під корою старої верби.

Та, чесно сказати, останні роки, відколи на галявині з'явилися ці бузкові красиві квіти, я його не бачив, — задумливо мовив Цвіркун.

— То хто ж він такий? — хором запитали жителі галявини.

— Він був ельфом. І мав ім'я Лавандин. Я зміг роздивитися його усього раз, і він дійсно був прекрасним, як і квіти, які він дарує нашому лісу. Та тоді він сказав мені: «Одного дня я постарію і мої букети

більше нікому не будуть потрібні». Тієї ж миті його шкіра поблідла і стала нагадувати сіре осине гніздо. Тільки очі сяяли блакитними вогниками. Він одразу ж зник, і я не встиг навіть зрозуміти, куди саме. Та в пам'ять про себе він вирішив залишити ці прекрасні квіти — кущі лаванди, які мають його ім'я...

— Яке красиве ім'я... і він був, мабуть, красивим дуже? — заворожено прошепотів Метелик. Мені здається, ми бачили його, але думали, що він один із нас, адже мав такі дивовижно прекрасні крила.

— Так, він справді вирізнявся вродою і вихованістю.

— А я чула, що цей ельф, як і я, прибув сюди із Франції, і саме там ростуть ці кущі з бузковими квітами. Лаванда їх називають.

— Та чому ж він пішов?! — ніяк не вгавали комахи на галявині.

Оса французька голосно пхикнула і сказала:

— Це вже неважливо! Відтепер я головна окраса цієї галявини і усі квіти — мої! Хто сумнівається — того покусую так, що страх! А тепер я хочу, щоб ви мені завітчали гніздо найкрасивішими лісовими квітами! І то швиденько!

І вона загрозово наставила на метеликів своє гостре жало.

Комахи розлетілись хто куди, але позаяк оса нікого не підпускала до лавандового куща, на якому був найсмачніший пилок, то довелось виконувати її наказ. Проте зірвані квіти до кінця дня в'янули, а ненаситна нова квітникарка вимагала все нових букетів, аби прикрашати галявину.

Так минуло кілька тижнів. Ліс майже повністю позбувся своїх квітів, тут стало сумно і тихо. Часом

на лавандову галявину прилітали бджілки і метелики і з сумом розуміли, що нічого не змінилося.

— Так більше не може тривати, — одного вечора сказав Цвіркун. — Щось тут нечисто! Поки оса спить, ходімо подивимось, можливо, в кущі лаванди знайдемо сліди прекрасного ельфа!

Комахи тихо прокрались до самих коренів пишної рослини і раптом почули приглушений голос:

— Марно стараєтесь, мої друзі. Я вже старий і нікому не потрібний! На моїх крильцях вже немає чарівного пилу, а сам я став потворним і немічним. Оса сказала мені, що мої букети нікому не подобались і ви лиш робили вигляд, що радієте цим квітам.

Друзі оторопіли. Звісно, такого ніхто не чекав і тим паче — не казав! Та ельф Лавандин був невмолимий і нізащо не бажав виходити зі сховку.

Цвіркуну прийшла в голову несподівана ідея. Усю ніч комахи займались пошуками і врешті знайшли останні лісові квіти. Ними виявилися рожеві медунки. І вранці, ще до схід сонця, комашине братство знову підійшло до лавандового куща.

— Лавандине, ти колись був таким красивим і чарівним. Що сталося з тобою? — спитав Метелик і продовжив: — Ми зірвали для тебе останні квіти лісу, бо таких прекрасних букетів, як робив ти, ніхто не вміє складати. Та і квіти через Осу вже ніде не ростуть!

— О, мої друзі, я вже не той, ким колись був. Оса переконала мене, що я вже некрасивий і мої букети не до вподоби нікому.

— Цього не може бути! Вийди до нас, щоб і ці останні медунки не загинули! — попрохали сонечкажучки.

— Ми нікуди не підемо, адже це ти справжній квіт-
никар і наш добрий чарівник, — підсумував Цвіркун,
а всі комахки ствердно закивали головами.

Нарешті куш лаванди здригнувся — і на світ несмі-
ливо показався старенький лавандовий ельф. Його
крильця сумно повисли за спиною, колись срібляста
одіж поблякла. І тільки яскраво-блакитні очі сяяли, як
у молодості.

— Ви мене так розчулили, — тихо промовив Лаван-
дин, і одна велика сльозина впала на букет медунок.
Тієї ж миті сталося диво — з квітів спурхнула схожа
на рожевого метелика новонароджена ельфійка. Це
було чудо!

— Як же довго я спала, — красуня здивовано роз-
зиралася кругом. — Ох, а скільки ж роботи в мене, —
взялася вона за голову, побачивши гори сухих квітів.
І тут помітила здивованих комашат та Лавандина.

— Тату?

— Медунко... — Лавандин засяяв від радості і, зда-
валося, помолодів. — Донечко моя... Яка ж ти добра
і щира!

Ельфи обійнялись, і чарівний зоряний пил з їхніх
крилець наповнив галявину бузковим сяйвом. Всю-
ди виростали прекрасні квіти, вони співали хвалу до-
броті та мудрості. А Лавандин знову повірив у себе
і зрозумів, що старість — він тільки вигадав. Адже
його знання та досвід стануть опорою для Медунки
та дозволили відродити красу лісу.

Ви спитаєте, а як там Оса?

Від злості та сорому вона ледь не тріснула. Так
ніхто й не бачив, куди ж поділася!

Після цієї okazії всі мешканці лісу знову повірили у силу квітів — адже уміло посажені чи складені в букети вони завжди дарують гарний настрій. І ви, коли бачите цю красу, не рвіть без дозволу. Хтозна, хто садив її — люди чи чарівний ельф Лавандин...

- Чому метелик на початку казки порівнюється з колібрі?
- Що могло спонукати Сонечка-жучка запитати про походження лаванди?

Обговоріть. Як ви думаєте, чому старий цвіркун мав такий великий авторитет серед інших комах?

- Що в його поведінці чи досвіді зробило його важливою фігурою для жителів галявини?
- Хто такий ельф Лавандин і чому він вирішив залишити свої букети лісовим жителям?
- Як ви гадаєте, чи було це самопожертвою з боку ельфа?
- Як Оса змінила атмосферу на галявині після того, як вона прогнала інших комах?
- Що, на вашу думку, символізує її поведінка та її бажання підкорити всіх?
- Чому комахи вирішили допомогти Лавандину вийти зі схованки?
- Що символізує поява ельфійки Медунки?
- Як її народження допомогло Лавандину і всім іншим героям?
- Як чужі слова можуть впливати на нашу самооцінку і самопочуття?
- Як комахи підтримували одна одну в боротьбі з Осою та як це вплинуло на їхні взаємини?

Чому важливо бути вірними друзям у складні моменти? Придумайте своє продовження цієї історії: що могло статися після того, як Лавандин та Медунка об'єднали свої сили?

- Напишіть лист від імені однієї з комах до ельфа Лавандина з подякою за його квіткові дарунки.

МЕДІАВІКОНЦЕ: мініпроект «Наша випускна газета»

Прочитай вірш. Які почуття він у тебе викликав?

Тетяна Майданівч

ПРОЩАННЯ З ПОЧАТКОВОЮ ШКОЛОЮ

Травень гілочку бузкову
літу подає,
в нашу школу початкову
ми востаннє йдемо.
Нашій школі початковій
кажемо: «Прощай!
Нас, дорослих, тільки в гості
ти з цих пір чекай».

В перший клас ми йшли несміло,
нас вели батьки.

А тепер в середню школу
підемо залюбки.

Будемо вчительку найпершу
завжди пам'ятати,
бо вона, як сонце, вміла
вчити — і зігрівати!

Вже квітує за порогом
літо — і літа,
вже готує всім букети
осінь золота.

Там нові книжки й оцінки,
поруч — п'ятий клас,
і години для навчання,
і для свята — час.
...Травень гілочку бузкову
літу подає,
в нашу школу початкову
ми востаннє йдемо.
Нашій школі початковій
кажемо: «Прощай!
Нас, дорослих, тільки в гості
ти з цих пір чекай!»

Продумайте разом із однокласниками й однокласницями, якою буде ваша випускна газета. Які слова подяки ви хочете сказати початковій школі?

Оксана Корміло

КАЗКА ПРО ЩАСТЯ

Відбувались ці події дуже давно. В одному невеликому містечку проживали батько та три сини. Жили брати дружно, допомагали батькові поратися у полі: землю зорати, засіяти, зібрати врожай. Так минали роки. З кожним роком батько відчував, що сил у нього все менше й менше. Одного разу зібрав він своїх синів і каже:

— Сини мої, відчуваю я, що піклуватися про вас більше не в силі. Залишаю вам усе своє багатство, бережіть його, примножуйте, допомагайте один одному і зумійте бути щасливими.

Із цими словами на вустах батько помер.

Задумалися брати: що мав на увазі батько, говорячи: «...зумійте бути щасливими». Що ж воно таке — щастя? Де його можна знайти?

Вирішили брати пошукати свого щастя. Довго ходили містами і селами, запитуючи людей, що ж воно таке — щастя, де його можна знайти. Багато чули відповідей, та єдиної, правильної все ж не почули.

Коли повертались брати додому, вирішили скоротити шлях і піти через ліс. Іде старший брат, дивиться — прямо перед ним широка яма, а в ямі Щастя сидить.

— Чого ти хочеш? — запитує його Щастя.

Недовго думаючи, відповідає старший брат: «Ніколи не працювати, але завжди бути ситим».

— Гаразд, — посміхнулось Щастя, — не будеш ти працювати і будеш завжди ситий. Але не в цьому щастя.

Здивувався брат, чому йому так відповіло Щастя, адже він не буде працювати і завжди буде мати вдосталь їжі! Невже він не буде щасливим?

Іде тією ж стежинкою середній брат, теж бачить яму, у якій сидить Щастя.

— Чого ти хочеш? — запитує його Щастя.

— Хотів би мати багато-багато грошей і через це бути щасливим. Адже тоді все можна буде купити.

— Гаразд, — відповіло Щастя, — твоя воля.

Пішов середній брат, думаючи, що він найщасливіша людина у світі.

Іде наймолодший брат. І треба ж такому статись — теж побачив цю яму.

— Чого ти хочеш? — запитує його Щастя.

— А ти чого? — запитує наймолодший брат Щастя.

— А мені б вибратись з цієї ями, — відповіло Щастя.

Подав руку Щастю наймолодший брат, допоміг вибратись і пішов своєю дорогою.

— А що Щастя, запитаєте ви?

А Щастя побігло за ним...

- Що таке, на твою думку, щастя?
- Як ти вважаєш, хто з трьох братів стане найщасливішим і чому?

Поміркуйте разом: щастя потрібно шукати чи будувати власноруч? **Обговоріть.**

- Поясніть відомий вислів: **«Хочеш бути щасливим — будь ним!».**

Вислови свою думку.

А як ти уявляєш, що таке щастя?
Склади хмаринку думок.

ЩАСТЯ

- ✦ Прочитай або послухай вірш **Ліни КОСТЕНКО**. Як ти його зрозумів / зрозуміла?

КРИЛА

А й правда, крилатим ґрунту не треба.
Землі немає, то буде небо.
Немає поля, то буде воля.
Немає пари, то будуть хмари.
В цьому, напевно, правда пташина...
А як же людина? А що ж людина?
Живе на землі. Сама не літає.
А крила має. А крила має!

Вони, ті крила, не з пуху-пір'я,
А з правди, чесноти і довір'я.
У кого — з вірності у коханні.
У кого — з вічного поривання.
У кого — з щирості до роботи.
У кого — з щедрості на турботи.
У кого — з пісні, або з надії,
або з поезії, або з мрії.
Людина нібито не літає...
А крила має. А крила має!

<https://qr.orioncentr.com.ua/f7CYk>

Поміркуйте разом. Що, на вашу думку, потрібно людині, щоб почуватися окриленою? **Обговоріть.**

ПЕРЕВІРЯЮ СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Знаю...

- ♦ Ким хотів стати павучок Карпик?
- ♦ Хто автор / авторка вірша «Жар-пташка»?
- ♦ З якого вірша цей рядок: «**будьмо й ми Новинкарями**»?

Розумію, можу пояснити...

- ♦ Як ти зрозумів / зрозуміла назву розділу?
- ♦ Що об'єднує твори, які ти прочитав / прочитала в розділі?
- ♦ Чому Павучиха побажала своєму синові робити місячні арфи?

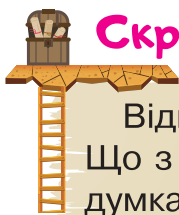
Вмію...

- ♦ Розрізнити тексти різних видів.
- ♦ Визначити послідовність подій у казці «Арфа для павучка».
- ♦ Придумати ланцюжки римованих слів.

Виявляю ставлення, почуття...

- ♦ Які вчинки персонажів прочитаних текстів виявляли їхнє бажання щось створювати?
- ♦ Що на уроках літературного читання цього року було для тебе найцікавішим, а що — найскладнішим?
- ♦ Чи можеш ти себе назвати справжнім читачем / читачкою?

Роздивися «**Дороговказ успішної і щасливої долі**» на початку розділу. Що б ти хотів / хотіла до нього додати або змінити? Склади свій дороговказ. Обговори його з рідними і друзями.

Скринька очікувань

Відкрийте скриньку очікувань. Знайдіть свої записи. Що з очікувань справдилося, а що — ні? Обміняйтеся думками про свої «книжкові» очікування на майбутнє.

Ми не даремно винесли цей текст майже поза межі підручника. Читати його не обов'язково. Але обов'язково вірити в те, що ми зможемо закреслити війну і що Добро має перемагати зло нашими з вами зусиллями.

Письменниця Лана Ра так писала про цю казку: **«Цієї казки не повинно було бути. Як і не повинно було бути самої війни.»**

Але вона є і триває. І казка триває, бо ми війну продовжуємо закреслювати».

Лана Ра

ВІЙНА, Я ЗАКРЕСЛЮ ТЕБЕ!

Привіт! Я Марія! Я українка.

Я дуже люблю своїх батьків. Люблю друзів: Івана, Дарину, Софію, Микиту... ой, і ще всіх-всіх. Люблю свій дім. Люблю своє місто. Люблю Україну.

Люблю теплі татові обійми, його м'які та сильні руки. Тато завжди запевняє: «Ти моя, і я нікому тебе не віддам»!

Люблю мамині очі. Вони кажуть: «Донечко, я люблю тебе».

З батьками я можу обійматися хоч цілими днями. Ні, днями й ночами. Ні, цілу вічність.

Ми завжди разом.

Я думала... мені хотілося, щоб так було до нескінченності. Але... трапився найгірший день.

Мама плакала, тато мене міцно притискав і прощався, а навколо все бахкало.

Прийшла Війна.

— Без запрошення? Ми її не кликали. Без запрошення не приходять. Тому до нас вона не зайде, — говорила я татові й мамі. — Ви ж бачите, наші двері зачинені.

— На нас напав ворог. Нападають без запрошення.

— Чому?

— Бо завжди знаходяться ті, хто хоче нищити, хто жадає Війни, — відповіли батьки.

Тато... мій рідненький тато пішов на фронт.

Ми залишилися вдвох з матусею. Точніше втрьох. Адже замість тата прийшла вона... Війна...

Бах! Ба-ба-ба-бах!

У нас не було світла, газу, води, зв'язку... але було її гучне бахкання.

Ба-ба-ба-бах! Бах!

Бахкання Війни та сирени змусили нас піти до підвалу.

Я завжди боялася підвалів. У них живуть слимаки, павуки й миші. Тепер ми будемо жити разом з ними. В підвалах темно.

— Якщо не виходити на світло — можна стати слимаком, — подумала я. Коли бахкання стихло, я тихенько вийшла на вулицю.

Там я і зустріла її. Війну.

Вона не бахкала, а просто дивилася на мене.

— Привіт! — мовила я. Мене батьки вчили завжди вітатися.

— Привіт! — відповіла вона.

— Ти всіх дуже лякаєш.

— Я знаю.

— Ти зіпсувала нам життя.

— Я це вмю.

— Ми хочемо, щоб ти пішла до себе назад.

— Не можу.

— Чому?

— Бо зараз я тут, у себе.

— Ти все наплутала. Це наш дім.

— Ні. Тут стріляють, а значить, я тепер живу тут.
І вона бахнула.

— Бах.

Не сильно. Але неприємно. Я трохи підскочила.

— Тобі страшно?

— Так.

— А я не знаю, як це — страшно.

— Це коли всередині пуста і по шкірі повзають холодні слимаки.

— У мене всередині пуста. І слимаки — це ніщо.

Війна розкрила велетенську пащу. Звідти потягнуло холодом, сумом, зневірою і горем. А на дні було ціле море, і воно хлюпало.

— Це сльози. Сльози всіх, хто через мене плаче.

— А мої сльози? Вони також є?

— Хм... — Війна замислилась. — Ти ж плакала, чи не так?

Я пригадала, як заливалася сльозами, коли тато останній раз обіймав мене. Коли він пішов воювати.

Мені перехопило дух, немов хтось здушив горло, і я відчула, що от-от знову заплачу. Переді мною Війна, в ній є сльози мами, мої сльози за татом. Я ледь-ледь стримувалася, щоб знову не заридати.

— Можеш не плакати, — стиснула плечима Війна.

— У мене й так сліз достатньо. І ще будуть. Багато буде. Там, де я, там вбивають, там плачуть.

— Ти від вологи не поржавієш? — Мені хотілося зробити Війні боляче.

— Сльози мене живлять.

— Ти когось взагалі любиш?

— Любити? Не знаю, що це. Та знаю, що ті, хто стріляють, обожнюють мене.

— А ти їх?

— Я нікого не люблю.

— Може, ти ненавидиш?

— Я нічого не відчуваю — ні ненависті, ні любові, ні болю. Ховайся в підвал. Мені час добряче побахкати.

Я послухалася.

Люди ховалися під землю, розбігалися в закутки будинків, завмирили попід стінами. Усі живі люди стали схожими на тарганів... А я не люблю тарганів. Я хотіла бути художницею, і трошки принцесою, та аж ніяк не тарганом. І не слимаком.

— Ба-ба-бабах! — гриміла на поверхні Війна.

Всередині щось стискалося. Хотілося забитися у найдавший куточок.

— Бах-ба-бах! — гуркотала Війна.

Стіни підвалу здригалися та стогнали, струшуючи на голову брудну штукатурку та липке павутиння.

— Ба-ра-ба-бах-бах! — розкочувалася Війна.

У мене навіть не було сил плакати. Хотілося одного — зменшитися якомога сильніше і заховатися в закуток якомога далі. Невже? Невже я тепер мрію стати тарганом?

Коли Війна бахкала не так сильно, я малювала. Запалювала каганець і малювала мрії. Тепле світло від каганця скидалося на сонце, навколо якого я мандрувала. Я малювала, як летітиму з мамою і татом до світла на барвистій повітряній кулі. Малювала якомога яскравіше, щоб кольори сяяли крізь сутінки підвалу. Малювала чарівних птахів, які рятували нас, які несли нас на крилах далеко-далеко — туди, де мир, туди, де світло. Я малювала і розвішувала малюнки

навколо нас із мамою. Простір світлішав. Хотілося усміхатися.

Ми з мамою не таргани і не слимаки, ми виберемося звідси. Нас врятує тато. Нас врятує світ. Обов'язково врятують.

Бах-ба-бах-бах! — прогриміло дуже голосно. І земля здригнулася. Було чути важкі кроки Війни. Вона ходила прямісінько над нами.

Ба-ра-ба-бах-бах! — задвигтіли підвальні стіни і від страху струсили малюнки. Малюнки не тримаються на стінах, які струшуються від вибухів. Знову стало темно.

Коли стихло, я вийшла на поверхню, щоб помалювати на вулиці. Я хотіла намалювати чарівного птаха, який оживе.

Щоразу після бомбардування моє місто змінювалося. Додавалися руйнування. Ось і знову деякі будинки осипалися, немов піщані замки на узбережжі моря. Повітря було задимленим. Стояв запах згарища. А серед уламків мого міста ходила вона... Війна.

— Ти все зруйнувала! — у розпачі сказала я.

— Коли хтось хоче стріляти і вбивати, я руйную.

— А ти можеш цього не робити?

— Поки люди хочуть стріляти, я руйнуватиму.

— Можливо, зрештою, ти зруйнуєш себе?

— Цього не допустять. Тим, хто жадає чужої землі, майна, життя і навіть смерті, я дуже потрібна.

— Може, ти вмієш ще щось, крім того, що нищити все?

— Навряд чи.

Я сіла на краєчок розтрощеної стіни і почала малювати птаха. Яскравого та барвистого.

— Що ти робиш?

— Малюю.

Війна стежила за моїми рухами. Уважно стежила.

— Спробуєш? — запропонувала я. — А раптом ти вмієш малювати?

Війна сіла поряд зі мною. Взяла олівець, натиснула та розтрощила його.

— Ти зламала олівець, — засмутилася я.

— А як треба?

— Треба малювати. — Я прокреслила лінії іншим олівцем.

Війна взяла той олівець і спробувала провести на аркуші лінії. Але в її руках олівець огорнувся полум'ям. Вогонь швидко перекинувся на альбом. Мій птах миттю охопився вогнем.

— Так? Красиво?

— Жахливо, — казала я крізь сльози. Це був мій останній альбом. — Малювати — це створювати, а не нищити. Ти знищила все. Невже ти не можеш хоч щось створити?

— Я створюю: руїни, хаос, полум'я, вибух, смерть. Хочеш покажу?

— Ні, дякую. Я вже бачу. — Мій голос тремтів.

— Ти засмутилася?

Коли альбом догорів, я не стримала сліз. Вони тепли по щоках, а далі капали в те море, що плескалося у Війні. Я чула їхнє гучне хлюпотіння.

— Тепер у мені більше твоїх сліз, — беземоційно зауважила Війна.

— Ти рада?! — закричала я. — Задоволена?!

— Не знаю. Мені все одно.

— Якщо тобі все одно — іди звідси. Іди кудись далеко! Іди до тих, хто тебе любить, хто хоче, щоб ти

була такою! Не приходь до мене. Я не хочу тебе бачити!

Ми розійшлися. Вона пішла блукати руїнами, я поленталася в підвал.

Я сподівалася, що вона піде і я її більше не почую. Але Війна далеко не пішла.

— Бах-ба-бах-бах! — громоголосила Війна декілька ночей поспіль. Вона була прямісінько над нами.

«Може, якщо вона сидить над нашим підвалом, у нас ніхто не поцілить? — думала я. — Адже ніхто не хоче знищити Війну. Поки вона сидить тут, ми залишимося живими».

Чулося шипіння бомб, несамовите ревіння літаків. Звук винищувача примушував труситися кожну мою клітинку, від нього тремтіло волосся, здригалися стіни та розбурхувався пил. Деякі слимаки і таргани не витримували і падали під ноги мертвими. Не витримували й люди. Помер наш сусід — у нього зупинилося серце.

Мені було дуже страшно. Я пригадувала, що коли снівся поганий сон, я бігла до батьків. Тато мене міцно обіймав, і страх щезав.

А потім тато пішов на фронт, і я стала боятися за нього. Я хотіла, щоб він був живий і повернувся. Я молилася про це день і ніч. Просила Бога про це сильно-сильно.

Від страху я притискалася до мами. Моя матуся. В її очах стало стільки болю. Моя красива матуся старішала. Вона так мало усміхалася. Вона щоночі плакала. Я це чула. Вона гадала, я сплю, а я думала про татка, чула, як плаче мама, і чула, як бахає... Війна. І чула той звук, коли сльози капають всередині Війни.

Я все частіше пригадувала минуле. Коли було вдосталь їжі, питної води. Були смаколики. Чистий одяг. Ковдра в мої улюблені динозавренятка. М'яка подушка. Хотілося вдягнути піжаму. Все це було як з іншого життя, і було не зі мною.

Я думала, що зараз, у цю саму мить, коли я лежу на ковдрі на холодній підлозі підвалу, коли на мене струшується штукатурка та бридке павутиння, коли нас лякає гуркіт винищувача, коли бомби руйнують місто, коли мені дуже хочеться поїсти, а їжу дадуть тільки зранку, саме в цю мить десь в інших країнах граються на майданчиках умиті дітки. Вони їдять духмяний яблучний пиріг, і їм не страшно. Їм не бахає Війна. Вони від неї далеко. Вони вдягнуть на ніч чистесеньку піжаму, ляжуть у тепле ліжко і обіймуть маму й тата.

Я немов провалилася в паралельний світ. Невже нас ніхто не може захистити? Невже ніхто не може врятувати?

Нам треба кликати на допомогу. Весь світ повинен знати про те, що ми з мамою не можемо жити в підвалі. Ми не слимаки. Треба зупинити Війну. Треба кудись заховати тих, хто хоче вбивати.

Тато розповідав, що в небі постійно літають супутники, і начебто вони можуть прочитати навіть те, що написано в газеті. Тож вони бачать нас. Вони бачать, що ми розбігаємося у підвали. Вони бачать, як на вулицях лежать мертві люди. Вони бачать, як бахає Війна. Може, весь світ думає, що це гра? Що ми так граємося? Але це не може бути грою, коли так жахливо, коли смертельно жахливо.

Щойно Війна припинила бахкати, я вийшла нагору. Я знову не впізнала своє місто. Воно ще більше зруйнувалось і вигоріло.

На одній з уцілілих стін я написала великими буквами:

— Врятуйте нас!

Війна подивилася на мене.

— Хочу покликати на допомогу, — уточнила я.

Війна пхикнула:

— Коли люди не чують бахкання — вони переймаються лише своїми справами. У них відпочинок, бізнес, смажаться ковбаски. До речі, ти голодна?

— Дуже, — мовила я.

Війна дістала кілька скибочок зачерствілого хліба і підсмажила їх на руїнах обгорілого дитячого майданчика. Війна не бахкала, а я їла найсмачніший хліб.

— Я напишу їм листа.

— Спробуй. Вони прочитають, поохкають, віднесуть до музею і просто зітхатимуть.

— Чому ти так думаєш?

— Люди завжди всі речі, пов'язані з війнами, несуть до музею. Їм це важливо. Більше воєн — більше цікавинок для музею, більше страшилок. Більше матеріалу для того, щоб поговорити. Люди люблять говорити і вбивати.

— Неправда, я люблю малювати, Іванко — чудово співає, Даринка — грає на скрипці...

— Ви — діти, вас ніхто не слухає. Тому навряд чи вам допоможуть.

— Але якщо ми всі, діти, загинемо — планети не буде.

— Якби вони про це думали — мене б тут не було. Війна та я сиділи на горі із залишків чийогось дому і дивилися, як палає місто.

— Я почекаю, поки в тебе закінчатся бомби.

— Вони ніколи не закінчатся. Закінчиться життя — твоє, твоїх друзів, твоїх дітей, онуків, праправнуків. А бомби не закінчатся. Це те, що люди виготовляють вічно.

— Навіщо?!

— Щоб забирати життя. Їм здається, що так вони стають могутніми, що так вони стають богами.

— Але вони помиляються. Бог створив Землю, природу, тварин, нас. Він не створює бомби. Розкажи їм про це.

— Вони нікого не чують. А моє бахкання їх заспокоює.

— Тоді що робити?

Війна тільки розвела руками.

У мене сильно-сильно стисло серце. Я відчула себе дуже безпомічною. Невже зупинити Війну ніхто не може? Невже це триватиме вічність і всі вбиватимуть одне одного, допоки існує людство? Невже я та мої друзі — не останні діти, які ховаються у підвалах? Це неправильно. Так не повинно бути. Життя для того, щоб жити. Співати, малювати, будувати... Я не хочу більше чути вибухи і здригатися від страху. Я повинна щось зробити.

— А якщо я закреслю тебе? — спитала я.

— Закреслиш? Мене?

— Так.

— Навіть не знаю.

Я взяла жовту крейду і закреслила Війну. Товстою жирною лінією. Війна тихцем хіхкнула.

— Ой, що це? — здивувалася вона.

— Ти хіхкнула! — І я зробила ще більше закреслень крейдою.

Війна легенько і дуже невміло засміялася.

— Що це зі мною? Що ти зробила? — Війна дивувалася, тихо хіхікала, але зовсім не бахкала.

— Я тебе закреслила, — відповіла я.

— А можеш мене ще закреслити?

І я закреслила Війну ще і ще.

А потім намалювала на ній квіточку. Війна засміялася. Я намалювала ще одну, і ще. А вона все сміялася і сміялася. Потім до нас вийшли мої друзі. І вони стали малювати. Війна усміхалася і, як мені здалося, раділа малюнкам.

А в якусь мить Війна почала проростати. У неї з'явилися гілки, листя і навіть гніздечка для пташенят. Ми малювали й малювали, а вона зростала, більшала, квітла та зеленіла. І навіть підспівувала пташкам.

— Бусью-пусью, — смішно співала розквітла Війна. Аж раптом...

— Що тут відбувається? — grimнув якийсь мерзенний генерал з літерою z на рукаві. — Де Війна? Куди ти поділася? Чому не бахаєш?

— Я не хочу більше бахкати. Я хочу цвірінькати! — І Війна зацвірінькала, закаркала та загоготіла пташиними голосами.

— Я сказав — стріляти і бахкати, ану швидко! — Генерал побагрянів, посинів та покритися прищиками від злості. Для більшого жаху він навів на всіх нас мільйони танків. Я та мої друзі злякалися і заховалися за Війну.

Війна дуже розізлилася на того бридкого генерала і на всю його потворну армію. Вона розкрила свою пащу і дмухнула на них. Але не просто так собі дмухнула, а сильно-сильно, утворивши буревій. Разом з велетенським вітром гігантською хвилею здійнялося море сліз і виплеснулося на солдатів, генералів, танки, бомби. Все прямо на очах почало ржавіти, скрипіти, перевертатися та розкручуватися під натиском гороподібної хвилі, формуючись у величезну залізну кулю, з якої стирчали руки, ноги, гармати, автомати. Куля оберталася і мерзенно верещала голосами генералів:

— Стріляти, всіх убити! Бах-пах, я кажу — бах-бах-пах! З-з-захопити, з-з-знищити, з-з-зруйнувати, з-з-задавити. Всіх з-з-з-з-з...

А Війна дмухала все сильніше й сильніше. Вона утворювала вітровії та буревії, які кружляли всією планетою та підхоплювали військово-залізничні звідусіль. Техніка, кулі, бомби, гармати, кровожерні генерали діставалися з усіх бункерів, схронів, завалів, гаражів, заводів, з глибин океанів. Все це примагнічувалося до залізної кулі, одне до одного, та розкручувалося, розкручувалося. Куля розросталася до велетенських розмірів. В якусь мить було дуже страшно, бо це вбивче залізниччя разом з військовими закрило небо, сонце, зірки. Куля стала вдвічі більшою за нашу планету. І коли на Землі не залишилося жодного кровожерного генерала, жодної бомби і навіть патрона, Війна зупинила буревії та вітровії.

Настала пауза. Тиша. Всі затамували подих. Війна хіхкнула та подула на кулю легесенько-легесенько, мов хотіла здути пір'їнку. Чи то від її легенького поди-

ху, чи то від хіхікання гігантська куля миттю відлетіла просто в космос. Зробила декілька обертів навколо нашої планети, збрала біля неї все сміття і полетіла швидко-швидко й далеко-далеко — прямісінько в чорну діру. І вибухнула там від своєї злості. Зникнувши назавжди.

— Ура! — закричали ми на радощах.

— Більше ніхто не стрілятиме! — стрибали ми від щастя.

Разом з нами раділа і Війна.

— А як тепер ти? Зможеш без них? — Я трохи хвилювалася, чи не захоче Війна знову бахкати.

— Без генералів і без бомб я стала живою, мені подобається співати «Бусью-пусью». Я захищатиму планету, Всесвіт. Буду Миром. Життям. Світлом.

Я обійняла Війну. Ні-ні, вже не Війну, а Мир. Так, теплесенький і м'якенький Мир. Світлий та затишний.

— А море сліз? Воно так і залишилося в тобі?

— Ні, тепер крізь мене протікають ріки щастя та радощів. Чуєш?

Я дослухалася і почула, як бринять і переплескуються втішені хвильки, вихваляючись найбільшим вмістом людського щастя. На серці стало спокійно та радісно. Від почуттів я засміялася. Мій сміх луною пронісся у хлюпотінні мирних річок.

А потім я побачила татка. Він повернувся додому. Я побігла назустріч і обійняла його міцно-міцно. І обійняла маму. В ту мить я була неймовірно щаслива. Дуже-дуже щаслива. І всі почули, як хвильки річок Миру ніжно заплескотили моїми радощами, забриніли радощами моїх батьків.

А потім Мир полоскотав мене і сказав:

— Я люблю тебе!

— Справді? Ти вмієш любити?

— Так! І це приємне відчуття. Я люблю тебе, твою родину, друзів, Землю, пташок, та що там — всіх-всіх.

— Навіть слимачків і тарганчиків? — запитала я.

— Вони не стріляють. Я люблю всіх, хто не стріляє.

Ми разом посміялися. Бо я також полюбила тарганчиків і слимачків, вони такі, які є, вони нікому не бажають смерті.

Мир розрісся у величезне дерево. Його стовбур став товстезним і могутнім. Навколо сяйливої квітучої крони кружляли дзвінкі серпокрильці, барвисті метелики, медоносні бджілки. Гілля, що сягало самого неба та бавилося з хмарками, було дуже зручним і затишним. На крислатих розгалуженнях Миру поміщалися всі: і пташки, і тварини, і ми — діти. Мир радів кожному — від малюсінької мурахи до нашого грайливого дитячого гурту. Ми обережно погладжували м'яке листя та ароматні квіти, обіймали гілочки, співали та вигравали на музичних інструментах, малювали. Малювали тільки добрі та радісні малюнки. Наші вигадані чарівні птахи, фантастичні крилаті звірі оживали з малюнків та облітали всю землю, весь космічний простір, весь безкрайній Всесвіт, розголошуючи, що Війна тепер Мир. Мир назавжди. На віки вічні.

<https://qr.orioncentr.com.ua/fi6Cq>

<https://qr.orioncentr.com.ua/4IB5O>

ЗМІСТ

ЧИТАЄМО І ПИШАЄМОСЯ РІДНОЮ КРАЇНОЮ

Володимир Сосюра. Як не любить той край...	4
Ліна Костенко. Усе моє, все зветься Україна	4
Надія Кир'ян. Євшан	5
Володимир Лучук. Скільки річок в Україні?	6
Василь Сухомлинський. Не забувай про джерело	7
Галина Кирпа. Мова моя	9
Медіавіконце: як стати поінформованою людиною?	10

ЧИТАЄМО І ЗАМИСЛЮЄМОСЯ НАД СТОРІНКАМИ КНИЖОК УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА

Тарас Шевченко. Про себе	15
Тарас Шевченко. Вітер віє-повіває...	20
Тарас Шевченко. Вітер з гаєм розмовляє...	21
Тарас Шевченко. Рече та стогне Дніпр широкий...	21
Іван Франко. Дивувалась зима...	24
Іван Франко. Дрімають села...	25
Леся Українка. Давня весна	27
Леся Українка. Біда навчить	29
Медіавіконце: Вікіпедія і вікіпедисти	36

ЧИТАЄМО І ВІДКРИВАЄМО СВІТ ЛІТЕРАТУРНИХ БАЙОК, КАЗОК І П'ЄС

Леонід Глібов. Зозуля й Півень.	40
Олександр Лук'яненко. Град на виноград	42
Борис Комар. Пшоняна каша (Оповідання-притча)	43
Джозеф Редьярд Кіплінг. Мауглі йде до людей (Уривок з книжки «Книга джунглів»)	47
Катерина Штанко. Казка про Стрітання	53
Медіавіконце: штучний інтелект	62
Галина Гузовська-Корицька. Лисичка-комерсантка	64
Лана Ра. Обережно, Незнайомець! (П'єса-казка)	72
Медіавіконце: буктрейлер	80

ЧИТАЄМО І ЧУЄМО ВЕСНЯНІ ПЕРЕДЗВОНИ

Вадим Скомаровський. З чого починається весна	84
Леонід Глібов. Хто вона?	84
Анатолій Камінчук. Лічилка	85
Микола Вінграновський. Грім.	85
Андрій Малишко. Дощик	86
Дмитро Павличко. Мати	87
Федір Петрів. Що починається з малого?	88
Медіавіконце: як відзначити Всесвітній день поезії	89

ЧИТАЄМО І ФАНТАЗУЄМО, ТВОРИМО І МРІЄМО

Степан Пушик. Новинкар	92
Леся Мовчун. Арфа для павучка.	95
Надія Кир'ян. Жар-пташка	98
Наталія Волотовська. Букет для Лавандина.	100
Медіавіконце: мініпроект «Наша випускна газета»	106
Тетяна Майданович. Прощання з початковою школою	106
Оксана Кормило. Казка про щастя	108
Ліна Костенко. Крила.	110
Лана Ра. Війна, я закреслю тебе!	112
Перевіряю свої досягнення	11, 37, 82, 90, 111
Здобуваю інформацію з різних джерел	22, 23, 45, 61, 71, 81, 82, 106, 125

Дорогий друже, дорога подруго!

Нехай поруч із тобою завжди будуть книжки, які надихають, люди, які вірять у тебе, і мрії, які дарують крила.
Бережи в собі допитливість, доброту й уміння дивуватися світові. Адже саме вони допомагають знаходити справжнє ЩАСТЯ. І пам'ятай: кожна прочитана книжка відкриває не лише нову історію, а й нову сторінку твого власного життя.

Савченко О. Я., Красуцька І. В.

С13 Літературне читання : Підручник для 4 класу ЗЗСО
(у 2-х частинах) : Частина 2 / Київ: УОБЦ «Оріон», 2026. 128 с. : іл.

ISBN 978-966-991-520-7.

ISBN 978-966-991-519-1 (Ч. 2).

УДК 811.161.2*кл4(075.2)

Навчальне видання

САВЧЕНКО Олександра Яківна
КРАСУЦЬКА Ірина Володимирівна

Літературне читання

Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 2

(відповідно до Типової освітньої програми
колективу авторів під керівництвом О. Я. Савченко)

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Головна редакторка *І. В. Красуцька*

Редакторка *А. В. Вознюк*

Головна художниця *І. П. Медведовська*

Технічний редактор *Е. А. Авраменко*

Коректорки *С. В. Войтенко, Ю. О. Твердохліб*

Малюнки художниці **Олени Харченко**

У посібнику використано світлини *Т. Будкевич, С. Клименка, В. Соловйова*,
матеріали сайтів Національної бібліотеки України для дітей (www.chl.kiev.ua),
«Весела абетка» (www.abetka.ukrlife.org), «Читанка» (www.chytanka.com.ua),
матеріали з книжок «Навчання й труд поряд ідуть» (Київ, 1989), «Знайомі незнайомці.

Походження назв поселень України» (Київ, 2012),

«Мальована історія Незалежності України» (Київ, 2020);

а також ілюстрації з вільних інтернет-джерел і фотобанку *Shutterstock*

*Бренди і ресурси зображуються лише з освітньою метою
та не є закликом для їх купівлі / відвідування*

Формат 70x100 ¹/₁₆.

Ум. друк. арк. 10,4 + 0,324 форзац. Обл.-вид. арк. 9,36 + 0,55 форзац.

Зам. №

Тираж 127 181 пр.

ТОВ «Український освітянський видавничий центр «Оріон»

Свідцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»

Серія ДК № 4918 від 17.06.2015 р.

Адреса видавництва: вул. Миколи Шепелева, 2, м. Київ, 03061

Віддруковано у ТОВ «ПЕТ»

61024, м. Харків, вул. Ма ксиміліанівська, 17

Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 6847 від 19.07.2019 р.

Пісні

Байки

Легенди

Міфи

Вірші

Оповідання

Повісті

П'єси

Загадки

Скоромовки

Лічилки

Прислів'я

Казки

самостійно вибрані книжки, твори різних жанрів

в бібліотеці

в родині

журнали, афіші, оголошення й інші медіатексти

на уроці

**ЧИТАЄМО
БАГАТО
І РІЗНЕ**

Український освітнянський
видавничий центр
«Оріон»

ISBN 978-966-991-519-1

9 789669 915191